

آسیب‌شناسی سیاست پیشگیری از قاچاق کالا و ارز در بستر قانون اصلاحی مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۱

احمد پور ابراهیم^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۶

چکیده:

پدیده قاچاق کالا در کشور ما، علاوه بر آثار نامطلوب مالی به‌عنوان یک چالش اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است. امروزه این پدیده به‌عنوان یک تهدید جدی بر سر راه تجارت آزاد به شمار می‌رود و هزینه‌های زیادی بر بدنه اقتصادی کشور تحمیل می‌نماید. قاچاق کالا از یک سو درآمدهای گمرکی و مالیاتی دولت را کاهش می‌دهد و از طرفی سبب خروج بی‌حاصل ارز، فرار گسترده سرمایه، افزایش بیکاری، کاهش تولیدات صنعتی داخلی و ... می‌گردد. مطالعه حاضر پس از تحلیل وضعیت موجود راجع به قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، امکان ظرفیت‌های احتمالی پیشگیری از قاچاق کالا و ارز را در بستر قانون اصلاحی مصوب ۱۴۰۱ مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین به بررسی دستاوردهای این قانون اصلاحی پرداخته و اثربخشی این تغییرات را در کاهش قاچاق کالا و ارز ارزیابی نموده و پیشنهادهای مؤثری برای بهبود عملکرد در زمینه مبارزه با قاچاق ارائه می‌نماید. در نهایت این پژوهش به روش تحلیلی - توصیفی و با رویکرد انتقادی در پی شناخت نقاط ضعف و قوت سیاست کیفری ایران در خصوص نحوه و چگونگی پیشگیری و تقویت نقاط قوت کنونی جهت کشف، محاکمه و مجازات مرتکبان این جرائم برمی‌آید.

واژگان کلیدی: قاچاق، کالا و ارز، پیشگیری، اقتصاد، تعزیرات حکومتی، حقوق گمرکی؛

^۱. دکترای تخصصی، استادیار گروه حقوق دانشگاه آزاد اسلامی رشت. Purebrahim.ahmad@yahoo.com

مقدمه

در حال حاضر قاچاق به‌طور عام و کلی و قاچاق کالا به نحو خاص از مشکلات بزرگ کشور است. این پدیده چنان ابعاد گوناگونی یافته و چنان تاثیرات منفی و مخربی در اقتصاد کشور گذارده که به‌ناچار بخش چشم‌گیری از امکانات ملی برای مقابله با آن بسیج شده است. به‌رغم این تلاش‌ها و بنا بر اعتراف مکرر مسئولان، اقدامات به‌عمل آمده چندان اثری نداشته و فقط اندکی از کل قاچاق کشف شده است. متأسفانه وجود برخی سیاست‌های اقتصادی خاص، مانند حمایت گسترده از تولید داخلی با استفاده از ابزارهای ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های تجاری، پرداخت یارانه‌های گسترده برای سوخت و کالاهای اساسی به مصرف‌کننده و نیز وجود مرزهای گسترده جغرافیایی مناسب، موجب ورود کالای قاچاق و گسترش این معضل شده است. از آنجاکه قاچاق، هزینه‌های انسانی و اقتصادی سنگینی برای کشور به دنبال دارد و به‌ویژه به‌نظام اقتصادی کشور لطمات جبران‌ناپذیری وارد می‌کند، مبارزه منطقی و معقول با این پدیده زیان‌بار اجتناب‌ناپذیر است. به‌طور کلی، سیاست‌گذاری در جهت مبارزه با قاچاق و جلوگیری از گسترش آن بایستی در دو سطح ملی و گمرکی صورت گیرد؛ به‌طور کلی، می‌توان گفت پیشگیری از وقوع جرم قاچاق به تقلیل و کاستن از موقعیت‌ها برای ارتکاب این جرم بستگی دارد و با بکار بستن تدابیر زیر برای رسیدن به این مهم امکان‌پذیر است که این تدابیر به‌طور خلاصه شامل:

- (۱) تعیین و تثبیت نرخ واقعی ارز که موجبات کاهش میل به قاچاق را فراهم می‌سازد؛
- (۲) برقراری نظام تعرفه‌ای مناسب و منطقی، به‌طور کلی با احتساب پرداخت وجوه گمرکی از یک‌طرف و تمرکز ریسک بالا در انجام عملیات قاچاق کالا از سوی دیگر موجب افزایش گرایش به سمت واردات و صادرات از طریق قانونی گردد؛
- (۳) تعدیل هزینه‌های سربار تولید و کاهش عوارض غیرمنطقی بر تولیدات داخلی به‌طوری‌که موجبات کاهش هزینه تمام‌شده محصولات داخلی را فراهم آورد؛
- (۴) افزایش استاندارد و کیفیت محصولات داخلی نسبت به محصولات خارجی به‌منظور افزایش استقبال مردم از کالاهای ساخت داخل و کاهش تقاضا برای محصولات

خارجی که به‌طور قاچاق وارد شده‌اند؛

۵) کاهش یارانه‌های متعلق به برخی کالاها نظیر سوخت و تطبیق قیمت آن‌ها در داخل با کشورهای همسایه؛

۶) ممنوعیت خرید کالاهای خارجی که مشابه محصول داخلی آن وجود دارد. در مقابل موارد ذکر شده، راهکارهای مقابله‌ای نیز با توجه به اصلاحات جدید وجود دارد که در این خصوص می‌توان گفت: قدرت عمومی هنگامی می‌تواند به مبارزه‌ای قاطع علیه بزهکاری بپردازد که پیش از آن حدود بزهکاری را تعیین کرده باشد. در نظام کیفری ایران که برگرفته از احکام اسلامی است و در خصوص پدیده قاچاق نیز که از مصادیق بارز جرائم مالی تلقی می‌گردد، به تناسب متنوع شدن اقلام و طرق قاچاق، قوانین و اصلاحیه‌های متعددی تصویب و اجرا شده است. حال، صرف‌نظر از اهتمام مجدانه همه دستگاه‌ها اعم از واحدهای کشف، سازمان‌های شاکی و مراجع قضایی در اجرای مقررات جاری، به نظر می‌رسد بنا به هر دلیلی، اقدامات انجام‌شده برای زدودن آثار زیان‌بار پدیده زشت قاچاق از سیستم اقتصاد جمهوری اسلامی ایران کافی نبوده و نتایج موردنظر به نحو اکمل حاصل نگشته است؛ چراکه هم آمارهای رسیده از تعداد پرونده‌های تشکیل‌شده مبین رشد فزاینده جرائم قاچاق کالا و ارز در سطح کشور است و هم حساسیت‌های مسئولان ذیصلاح نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران خصوصاً فرمان‌های اخیر مقام معظم رهبری بیانگر تلاش گسترده کارگزاران نظام در راستای برخورد قاطع و قانونمند با پدیده قاچاق است. پس به همین منظور موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد؛

اولاً: سیاست‌گذاران اقتصاد کشور می‌بایست به‌جای تکیه بر اقتصاد درون‌گرا، برنامه‌های خود را بر کاهش درون‌گرایی در سیاست‌های بازرگانی خارجی استوار سازند؛

ثانیاً: پلیس و سازمان‌های کشف، با تقویت نیروی انسانی و تجهیز امکانات خود از ابزارهای مناسب برای کشف کامل و انعکاس فوری پرونده‌های تشکیل‌شده در سیستم قضایی و تعزیراتی بهره‌برداری کنند.

به‌طور کلی، می‌توان گفت که به دلیل اهمیت مسئله‌ی قاچاق، نگارنده بر آن است تا به تبیین این موضوع بپردازد که هرچند قاچاق کالا دارای آثار زیان‌بار زیادی است و

برخلاف گمان برخی، فاقد هرگونه مزیت نسبی است و برای درک و شناخت تأثیرات آن بر روند امنیت در محیط جامعه لازم است تمامی آن‌ها مورد تحلیل قرار دهد و روابط متقابل آن‌ها را بررسی تا تهدیدات واقعی بر امنیت جامعه آشکار شود، لذا نتایج حاصله از بررسی برخی از آثار عمده قاچاق کالا و میزان اثر تخریبی آن‌ها بر ابعاد امنیت اجتماعی هم می‌تواند قابل بسط و گسترش جهت پاسخ به حل مسئله باشد. مع الوصف می‌توان اظهار داشت که استمرار و گسترش بیکاری به لحاظ قاچاق موجبات ناامنی را در بستر جامعه در تمامی سطوح فراهم می‌نماید، اما اکثریت بیکاران برای بقاء خود و نرسیدن به پرتگاه سقوط به کارهای کاذب و غیر مولد روی آورده‌اند و افرادی که با کار شرافتمندانه، قادر به تأمین حداقل هزینه‌های زندگی نیستند، دو شغلی و چند شغلی را پیشه کرده و هدف اصلی زیستن را به بوته فراموشی سپرده‌اند. البته خاطر نشان می‌شود اگر اتلاف منابع در اثر افزایش قاچاق و عدم تحقق برنامه‌های اقتصادی دولت، فقر در سطوح و ابعاد مختلف جامعه رسوخ پیدا کند می‌تواند بنیان خانواده را مورد تعرض قرار داده و در نتیجه با هرج و مرج ایجاد شده در خانواده و به تبع آن در جامعه اجتماع را به‌سوی نابودی می‌کشانند.

پدیده قاچاق به‌عنوان عارضه سیستم اقتصادی یک پدیده چندوجهی است که نخست با اختلال سیستم اقتصادی داخلی و بین‌المللی از جرائم دیگری نشأت می‌گیرد و علاوه بر جرائم متقارن، زمینه جرائم عدیده دیگری را نیز به وجود می‌آورد. در این مطالعه قصد داشته به درک تقریباً کامل و درستی از مشکل فعلی قاچاق کالا در ایران با توجه به اصلاحات قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز دست‌یافته و در نظر داشته باشیم که قاچاق کالا صدمات و ضربات مهلکی به ثبات اقتصادی کشور وارد کرده و زمینه‌ی فساد را در جامعه ایجاد می‌کند. علاوه بر موارد فوق، لازم به ذکر است که با توجه به اصلاحات قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۱، مصادیقی که در قانون امور گمرکی قاچاق محسوب می‌شوند در مفهومی گسترده‌تر بکار رفتند که بحث الزام ثبت کالا در سامانه جامع انبارها و صدور قبض و حواله انبار با مشخصاتی که در قانون تعیین شده، یکی از این موارد جدید است. عدم ثبت کالا به این شیوه، ضمانت اجرایی دارد و همچنین اگر انباری کالاهای مشمول شناسه را بدون این ویژگی نگهداری کرده

باشد، مشمول مجازات حداقل قاچاق همان کالا می‌شود. بر اساس این قانون ارائه هرگونه خدمات شامل بیمه، ضمانت، خدمات پس از فروش، تعمیر و غیره به کالاهای مشمول قانون قاچاق مشمول مجازات قرار گرفته است.

(۱) قاچاق کالا با توجه به قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا؛

کلان و عمده و کثیر بودن جرائم قاچاق کالا و ارز و چالش‌های اقتصادی و روزافزون آن، قانون‌گذار را بر آن داشت تا با وضع قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز، از جنبه‌های بازدارندگی به انحاء پیش‌بینی شده در قانون، بهره‌مند گردد و با کیفردهی متناسب و اعمال مجازات نسبت به شدت و وخامت و گستردگی آثار جرم صورت گرفته و بااهمیت به جرم قاچاق کالا و ارز به صورت سازمان‌یافته و حرفه‌ای، به مقابله و مبارزه و جنگ با این پدیده مجرمانه همت گمارد.

قاچاق جرمی است فراملی و برخلاف حقوق کیفری که در اصل سرزمینی بودن خود محصور است، مرزهای بین‌المللی را به سهولت می‌شکند و نقش دولت‌مردان را در مبارزه به شکست مبدل می‌نماید و درنهایت اقتصاد جامعه را مورد هدف قرار می‌دهد. جرم قاچاق کالا و ارز در اکثر مواقع حتی بدون کوچک‌ترین خشونت در قلمروهای عام و خاص گمرکی تحقق می‌یابد. این جرم اساساً جرم یقه‌سفیدها و سرمایه‌داری و فاعلین معنوی است. مرتکبین قاچاق در بسیاری از مواقع برخلاف سایر جرائم نه تنها رسوایی در پی ندارند، بلکه نوعی تهور و شهامت محلی-عرفی را یدک می‌کشند و برخی از فرهنگ‌های محلی علی‌الخصوص در جنوب کشور و از جمله جزایر، قاچاق انواع کالاهای حیاتی را بیع و حتی معامله شرعی دانسته و اعتقادی به تحقق جرم قاچاق به مفهوم تعریف آن در قانون ندارند. عرف غالب تحقق این جرم را ناشی از خود قانون و مقررات صادرات و واردات، تعرفه‌های بالای گمرکی و قواعد و تشریفات ورود و ترخیص کالا می‌داند. البته قیمت بالای تحویل کالا به مصرف‌کننده که با احتساب تعرفه‌های گمرکی قانونی، قیمت‌گذاری می‌گردد، منجر به کسب سود بالای حاصل از قاچاق گردیده و در نتیجه وسوسه و انگیزه ارتکاب این جرم را بالا می‌برد.

آثار فساد مالی و کشوری این جرم برای افراد مشخص نبوده و به‌طور مستقیم

گریبان گیر جامعه نیست و برخلاف جرائمی مثل سرقت که برای مردم وحشت‌آفرین است و موجب نفرت و برانگیختن وحشت عمومی می‌گردد، قاچاق پیامد بسیار ضعیفی بر اذهان عمومی بر جای می‌گذارد.

۱-۱) اهم نوآوری‌های قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا.

۱- شناسه کالا و شناسه ره‌گیری (بندهای ذ، و، ر ماده ۱)؛

۲- تعیین و تعریف قاچاق سازمان‌یافته و حرفه‌ای و جرائم مرتبط (بندهای س، و، ش ماده ۱ و مواد ۲۸ و ۳۳)؛

۳- راه‌اندازی سامانه‌های الکترونیکی و هوشمند برای پیشگیری از وقوع جرم (ماده ۵)؛

۴- تعیین مراجع صالح به رسیدگی به جرم قاچاق کالا و ارز و سازمان‌یافته و حرفه‌ای و کالاهای ممنوع و جرائم مرتبط (مواد ۱۱ و ۴۴ و ۴۵ و ۵۰).

۵- ارسال مستقیم پرونده متشکله توسط واحد کاشف به مرجع قضایی صالح (ماده ۴۱ و ۴۳).

۶- تفکیک مجازات کالاهای مجاز و مجاز مشروط و یارانه‌ای و ارز قاچاق کالای ممنوع سازمان‌یافته حرفه‌ای، جرائم مرتبط (مواد ۱۸ و ۳۵).

تفکیک و تقسیم جرائم قاچاق کالا و ارز سازمان‌یافته و حرفه‌ای، جرائم مرتبط و قاچاق کالای مجاز و مجاز مشروط و ارز رایانه‌ای به:

الف: تخلفات در صلاحیت سازمان تعزیرات حکومتی (مستلزم جریمه نقدی ماده ۱۸ و ماده ۲۴)

نکته: تخلف خلافی است که قانون مورد بحث صلاحیت رسیدگی به آن را به سازمان تعزیرات حکومتی واگذار کرده و تا مبلغ بیست میلیون ریال ارزش کالا قطعی و مازاد قابل تجدیدنظر است (ماده ۵۰)؛

ب: رسیدگی به جرم قاچاق کالا و ارز سازمان‌یافته و حرفه‌ای، قاچاق کالاهای ممنوع و قاچاق مستلزم حبس و یا انفصال از خدمات دولتی در صلاحیت دادسرا و دادگاه انقلاب (مواد ۴۴ و ۵۸).

۸- قابلیت تجدیدنظر دانستن آراء مراجع صالح به رسیدگی (دادگاه انقلاب و تعزیرات حکومتی غیر از ماده ۵۰ مربوط به تعزیرات حکومتی) و (مواد ۴۵ و ۵۰).

- ۹- ارسال رونوشت پرونده مستقیماً از شعبه رسیدگی کننده به گمرک یا سایر سازمان‌های مأمور وصول عایدات دولت (ماده ۴۷).
- ۱۰- تحویل مستقیم کالای مکشوفه با پرونده متشکله بعلاوه ارزش اولیه به سازمان اموال تملیکی، بلافاصله پس از کشف برای نگهداری کالا.
- ۱۱- فروش کالای قاچاق و تحویل مستقیم به سازمان جمع‌آوری، پس از صدور حکم قطعی قاچاق (مواد ۵۳ و ۵۵).
- ۱۲- تأیید و تعیین قاچاق کالا و ارز از مصادیق جرائم اقتصادی (ماده ۵۷).
- ۱۳- الزام گمرک و سایر سازمان‌های مأمور وصول عایدات دولت به تهیه و اعلام فهرست کالاهای وارداتی به صورت سالیانه و ابلاغ به دستگاه‌های کاشف و ضابطین قضایی مرتبط بنام ارزش اولیه (ماده ۶۲).
- واحد کاشف طبق این فهرست اولیه، ارزش کالای مکشوفه را تعیین، پرونده تکمیل و مستقیم تحویل مرجع رسیدگی کننده می‌شود.
- مرجع قضایی طبق این ارزش قرار تأمین کیفری صادر می‌نماید (ماده ۱۲۹ قانون آئین دادرسی کیفری).
- ۱۴- تشدید مجازات برای اشخاص حقوقی و تعیین مجازات حبس بدل از جزای نقدی تا ۱۵ سال (ماده ۶۰) صرفاً توسط مرجع قضایی (دادگاه انقلاب یا دادگاه عمومی تبصره ۱).
- تفویض اختیار به قاضی اجرای احکام دادرسی مربوط (انقلاب یا عمومی جایگزین تعزیرات) برای تبدیل جرائم نقدی به حبس تا ۱۵ سال (ماده ۶۰ و تبصره ۱).
- ۱۵- بند «ت» و تبصره (۱) ماده (۱۸) قانون به شرح زیر اصلاح می‌شود: ت - ارز: جریمه نقدی ارز ورودی، یک تا دو برابر بهای ریالی آن و جریمه نقدی ارز خروجی یا اقدام به خروج ارز، دو تا چهار برابر بهای ریالی آن و در سایر موارد ضبط ارز انجام نشده و تنها معادل بهای ریالی ارز به عنوان جریمه نقدی اخذ می‌گردد. معیار محاسبه ارز برای تعیین بهای ریالی در این قانون، بهای ارز موضوع بند «د» ماده (۱) این قانون است و در صورتی که اصل وقوع قاچاق ارز و معادل ریالی کل ارز موضوع قاچاق مشخص بوده، اما تفکیک نوع و میزان ارزهای موضوع قاچاق مقدور نباشد، همان معادل ریالی کل ارز موضوع قاچاق مبنای تعیین مجازات است.

تبصره ۱ - عرضه یا فروش کالای قاچاق موضوع این ماده ممنوع و مرتکب علاوه بر ضبط کالا به حداقل مجازات مقرر در این ماده محکوم می‌شود. چنانچه عرضه یا فروش کالای قاچاق از طریق رسانه‌ها یا فضای مجازی از قبیل شبکه اجتماعی، تارنما یا پیامک و یا تلفن صورت پذیرد، مرتکب علاوه بر ضبط کالا به دو برابر ارزش کالای قاچاق محکوم می‌شود.

۲-۱) قاچاق کالاهای مجاز، مجاز مشروط، یارانه‌ای و ارز

هر شخص که مرتکب قاچاق کالا و ارز و حمل و یا نگهداری آن شود، علاوه بر ضبط کالا یا ارز، به جریمه‌های نقدی زیر محکوم می‌شود:

الف - کالای مجاز: جریمه نقدی یک تا دو برابر ارزش کالا؛

ب - کالای مجاز مشروط: جریمه نقدی معادل یک تا سه برابر ارزش کالا؛

پ - کالای یارانه‌ای: جریمه نقدی معادل دو تا چهار برابر ارزش کالا؛

ت - ارز: جریمه نقدی ارز ورودی، یک تا دو برابر بهای ریالی آن و جریمه نقدی ارز خروجی، دو تا چهار برابر بهای ریالی آن (ماده ۱۸)؛

عرضه و فروش کالای قاچاق موضوع این ماده جرم محسوب و مرتکب به حداقل مجازات مقرر در این ماده محکوم می‌شود. (تبصره ۱ ماده ۸۱).

فهرست کالاهای یارانه‌ای با پیشنهاد وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی و صنعت، معدن و تجارت تهیه می‌شود و به تصویب هیئت‌وزیران می‌رسد. (تبصره ۲ ماده ۱۸)

(تبصره ۳ ماده ۱۸). در صورتی که کالای قاچاق موضوع ماده (۱۸) این قانون با کالای دیگر مخلوط شود و امکان تفکیک وجود نداشته باشد تمام کالا ضبط و پس از کسر جریمه‌های ماده مذکور و سایر هزینه‌های قانونی به نسبت کالای غیر قاچاق از حاصل فروش به مالک مسترد می‌شود (ماده ۱۹). وسایل نقلیه مورد استفاده در حمل قاچاق کالای موضوع ماده (۱۸) این قانون، اعم از زمینی، دریایی و هوایی به شرح زیر ضبط می‌گردد:

الف - وسایل نقلیه سبک در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه یک‌صد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد؛

- ب - وسایل نقلیه نیمه سنگین زمینی در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه سیصد میلیون (۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد؛
- پ - وسایل نقلیه نیمه سنگین هوایی و دریایی در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه نهصد میلیون (۹۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد؛
- ت - وسایل نقلیه سنگین زمینی در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد؛
- ث - وسایل نقلیه سنگین هوایی و دریایی در صورتی که ارزش کالای قاچاق مکشوفه سه میلیارد (۳,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر باشد (ماده ۲۰).
- در غیر از موارد فوق وسیله نقلیه توقیف می‌شود و در صورتی که محکوم‌علیه ظرف دو ماه از تاریخ ابلاغ حکم قطعی، جریمه نقدی مورد حکم را نپردازد از محل فروش وسیله نقلیه برداشت و مابقی به مالک مسترد می‌گردد (تبصره ۱ ماده ۲۰).
- در صورتی که ارتکاب جرم قاچاق با هر یک از انواع وسایل نقلیه مذکور حداقل سه بار تکرار شود و ارزش کالا در مجموع معادل یا بیشتر از مبالغ این ماده باشد، وسیله نقلیه ضبط می‌شود (تبصره ۲ ماده ۲۰).
- مصادیق وسایل نقلیه در این ماده به پیشنهاد وزارت راه و شهرسازی تهیه می‌شود و به تصویب هیئت‌وزیران می‌رسد (تبصره ۳ ماده ۲۰).
- در صورتی که وسیله نقلیه متعلق به شخصی غیر از مرتکب قاچاق باشد و از قرائنی از قبیل سابقه مرتکب ثابت شود با علم و اطلاع مالک برای ارتکاب قاچاق در اختیار وی قرار گرفته است، وسیله نقلیه ضبط می‌شود و در غیر این صورت وسیله نقلیه به مالک مسترد و معادل ارزش آن به جریمه نقدی مرتکب اضافه می‌گردد (تبصره ۴ ماده ۲۰).
- در صورتی که وسیله نقلیه بلا صاحب یا صاحب متواری و یا مجهول‌المالک باشد، عین وسیله نقلیه به نهاد مأذون از سوی ولی‌فقیه تحویل می‌شود و یا با هماهنگی و اخذ مجوز فروش از نهاد مأذون کالای مزبور توسط سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی به فروش می‌رسد و وجوه حاصل از آن به حساب نهاد مأذون از سوی ولی‌فقیه واریز می‌شود (تبصره ۵ ماده ۲۰).
- در صورتی که ارزش کالای قاچاق و یا ارزش مکشوفه موضوع ماده (۱۸) این قانون، برابر تشخیص اولیه دستگاه کاشف معادل ده میلیون (۱۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا کمتر باشد با

قید در صورت جلسه کشف به امضای متهم می‌رسد و در صورت استنکاف، مراتب در صورت جلسه کشف قید و حسب مورد، کالا ضبط و به همراه صورت جلسه به سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی تحویل می‌شود و ارزش مکشوفه به حساب مشخص شده توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران واریز و رونوشتی از اوراق به متهم ابلاغ می‌گردد (ماده ۲۱). صاحب کالا و یا ارزش می‌تواند ظرف ده روز از تاریخ ابلاغ در اداره تعزیرات حکومتی شهرستان محل کشف به این تصمیم اعتراض نماید. حال تا تعیین تکلیف قطعی قاچاق از سوی سازمان تعزیرات حکومتی، باید عین کالا نگهداری شود (تبصره ۱ ماده ۲۱۹). مرتکب قاچاق موضوع این ماده در صورت تکرار برای مرتبه سوم و بالاتر علاوه بر ضبط کالا و یا ارزش به جریمه نقدی موضوع ماده (۱۸) این قانون محکوم می‌گردد (تبصره ۲ ماده ۲۱). به کشفیات موضوع این ماده وجهی تحت عنوان حق الکشف یا پاداش تعلق نمی‌گیرد (تبصره ۳ ماده ۲۱).

۳-۱) قاچاق کالاهای ممنوع

هرکس مرتکب قاچاق کالای ممنوع گردد یا کالای ممنوع قاچاق را نگهداری یا حمل نماید یا بفروشد، علاوه بر ضبط کالا به شرح زیر و مواد (۲۳) و (۲۴) مجازات می‌شود:

الف - در صورتی که ارزش کالا تا ده میلیون (۱۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال باشد، به جزای نقدی معادل دو تا سه برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق؛

ب - در صورتی که ارزش کالا از ده میلیون (۱۰,۰۰۰,۰۰۰) تا یکصد میلیون ریال باشد به جزای نقدی معادل سه تا پنج برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق؛

پ - در صورتی که ارزش کالا از یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) تا یک میلیارد ریال باشد به بیش از شش ماه تا دو سال حبس و به جزای نقدی معادل پنج تا هفت برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق؛

ت - در صورتی که ارزش کالا بیش از یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال باشد به دو سال تا پنج سال حبس و به جزای نقدی معادل هفت تا ده برابر ارزش کالای ممنوع

قاچاق (ماده ۲۲).

تبصره ۱- حکم ماده (۷۰۲) قانون مجازات اسلامی اصلاحی مصوب ۱۳۸۷/۸/۲۲ فقط شامل مشروبات الکلی تولیدشده در داخل کشور است (تبصره ۱ ماده ۲۲). وجوه حاصل از قاچاق کالای ممنوع، ضبط می‌شود (تبصره ۲ ماده ۲۲). آلات و ادواتی که جهت ساخت کالای ممنوع به‌منظور قاچاق یا تسهیل ارتکاب قاچاق کالای ممنوع مورداستفاده قرار می‌گیرد، ضبط می‌شود. مواردی که استفاده‌کننده مالک نبوده و مالک عمده آن را در اختیار مرتکب قرار نداده باشد، مشمول حکم این تبصره نیست (تبصره ۳ ماده ۲۲).

مشروبات الکلی، اموال تاریخی - فرهنگی، تجهیزات دریافت از ماهواره به‌طور غیرمجاز، آلات و وسایل قمار و آثار سمعی و بصری مبتذل و مستهجن از مصادیق کالای ممنوع است (تبصره ۴ ماده ۲۲).

محل نگهداری کالاهای قاچاق ممنوع که در مالکیت مرتکب باشد، در صورتی که مشمول حکم مندرج در ماده (۲۴) این قانون نشود، توقیف و یا مهر و موم می‌شود و در صورتی که محکوم‌علیه ظرف دو ماه از تاریخ صدور حکم قطعی، جریمه نقدی را نپردازد، حسب مورد از محل فروش آن برداشت و مابقی به مالک مسترد می‌شود (تبصره ۵ ماده ۲۲). در مواردی که کالای قاچاق مکشوفه مشمول شرایط بندهای (پ) و (ت) ماده (۲۲) گردد وسیله نقلیه مورداستفاده در قاچاق کالای مزبور، در صورت وجود هر یک از شرایط زیر، ضبط می‌شود:

الف - وسیله نقلیه مورداستفاده، متعلق به شخص مرتکب قاچاق باشد.

ب - با استناد به دلایل یا قرائن از جمله سابقه مرتکب و یا مالک وسیله نقلیه در امر قاچاق ثابت شود که مالک وسیله نقلیه عمده آن را جهت استفاده برای حمل کالای قاچاق در اختیار مرتکب قرار داده است (ماده ۲۳). در غیر موارد فوق، وسیله نقلیه به مالک مسترد و معادل ارزش آن به جریمه نقدی مرتکب اضافه می‌شود (تبصره ماده ۲۳). محل نگهداری کالای قاچاق ممنوع در صورتی که متعلق به مرتکب بوده و یا توسط مالک عمده جهت نگهداری کالای قاچاق در اختیار دیگری قرار گرفته باشد و ارزش کالا بیش از یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال باشد، مصادره می‌گردد، مشروط به اینکه ارزش ملک از پنج برابر ارزش کالای قاچاق نگهداری شده بیشتر نباشد، در این صورت

ملک به مقدار نسبت پنج برابر قیمت کالای قاچاق نگهداری شده به قیمت اصل ملک، مورد مصادره قرار می‌گیرد و چنانچه ارزش کالا کمتر از مبلغ مذکور باشد و حداقل دو بار به این منظور استفاده شود و محکومیت قطعی یابد در مرتبه سوم ارتکاب، به کیفیت مذکور مصادره می‌گردد. در صورتی که مرتکب بدون اطلاع مالک از آن محل استفاده کند، از سه تا پنج برابر ارزش کالای قاچاق نگهداری شده به جزای نقدی وی افزوده می‌شود (ماده ۲۴).

آیین‌نامه اجرائی این ماده توسط قوه قضائیه تهیه می‌شود و حداکثر ظرف سه ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون به تأیید رئیس قوه قضائیه می‌رسد.

(تبصره ماده ۲۴): هرکس بدون اخذ مجوز قانونی از سازمان حفاظت محیط‌زیست و عدم رعایت سایر ترتیبات پیش‌بینی‌شده در قوانین و مقررات به صدور حیوانات وحشی عادی، در معرض نابودی و کمیاب، انواع موجودات آبی، پرندگان شکاری و غیرش کاری اعم از بومی یا مهاجر وحشی به‌طور زنده یا غیرزنده و نیز اجزای این حیوانات مبادرت کند، یا در حین صدور و خارج نمودن دستگیر شود، هرچند عمل او منجر به خروج موارد مذکور از کشور نشود، به مجازات قاچاق کالای ممنوع محکوم می‌گردد. تعیین مصادیق این حیوانات بر عهده سازمان حفاظت محیط‌زیست است.

(ماده ۲۵): صید، عمل‌آوری، تهیه، عرضه، فروش، حمل، نگهداری و صدور خاویار و ماهیان خاویاری که میزان و مصادیق آن توسط سازمان شیلات تعیین می‌شود، بدون مجوز این سازمان مشمول مجازات قاچاق کالای ممنوع است.

(ماده ۲۶): هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به واردات و صادرات دارو، مکمل‌ها، ملزومات و تجهیزات پزشکی، مواد و فرآورده‌های خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی بدون انجام تشریفات قانونی نماید به مجازات کالاهای قاچاق به شرح زیر محکوم می‌شود. این مجازات مانع از پرداخت دیه و خسارت‌های وارده نیست:

الف - قاچاق مواد و فرآورده‌های دارویی، مکمل‌ها، ملزومات و تجهیزات پزشکی مشمول مجازات قاچاق کالاهای ممنوع موضوع ماده (۲۲) این قانون است.

ب - در صورتی که کالاهای قاچاق مکشوفه شامل مواد و فرآورده‌های خوراکی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی باشد، مرجع رسیدگی‌کننده مکلف است نسبت به استعمال مجوز مصرف انسانی کالاهای مذکور اقدام و وزارت بهداشت، درمان و آموزش

پزشکی موظف است ظرف ده روزه این استعمال پاسخ دهد. هرگاه کالای مکشوفه مذکور موفق به اخذ مجوزهای بهداشتی و درمانی در خصوص مصرف انسانی گردد جرم قاچاق مشمول مجازات مندرج در بند (ب) ماده (۱۸) این قانون خواهد شد و در غیر این صورت کالای مکشوفه، کالای تقلبی، فاسد، تاریخ مصرف گذشته و یا مضر به سلامت مردم شناخته شده و مشمول مجازات قاچاق کالاهای ممنوع است.

(ماده ۲۷): حمل، نگهداری، عرضه و فروش محصولات فوق نیز مشمول مجازات این ماده است. (تبصره ۱ ماده ۲۷). آیین‌نامه اجرائی این ماده در مورد چگونگی اجرا و میزان لازم از کالا برای استعمال مجوز مصرف انسانی با پیشنهاد وزارتخانه‌های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، صنعت، معدن و تجارت و ستاد تهیه می‌شود و حداکثر ظرف سه ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون به تصویب هیئت وزیران می‌رسد (تبصره ۲ ماده ۲۷).

۴-۱) قاچاق سازمان یافته و حرفه‌ای

در صورتی که قاچاق کالاهای ممنوع به نحو سازمان یافته ارتکاب یابد، مرتکب علاوه بر جزای نقدی مندرج در ماده (۲۲) این قانون به ترتیب زیر محکوم می‌شود:

الف_ در خصوص بند (الف) ماده (۲۲) به نودویک روز تا شش ماه حبس؛

ب_ در خصوص بند (ب) ماده (۲۲) به بیش از شش ماه تا دو سال حبس؛

پ_ در خصوص بندهای (پ) و (ت) ماده (۲۲) به حداکثر مجازات حبس مندرج در بندهای مذکور (ماده ۲۸) کسانی که در ارتکاب جرائم این ماده نقش سازمان‌دهی، هدایت و یا سردستگی گروه سازمان یافته را بر عهده دارند، حسب مورد به حداکثر مجازات مقرر در بندهای (الف) و (ب) محکوم می‌شوند (تبصره ماده ۲۸).

در صورتی که کالاهای مجاز، مجاز مشروط، یارانه‌ای و یا ارز به نحو سازمان یافته قاچاق شود، علاوه بر مجازات موضوع ماده (۱۸) این قانون، حسب مورد مرتکب به مجازات زیر محکوم می‌شود.

الف_ چنانچه ارزش کالای مجاز یا مجاز مشروط تا یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال باشد به نودویک روز تا شش ماه حبس و در صورتی که ارزش کالا بیش از مبلغ مذکور باشد به بیش از شش ماه تا دو سال حبس محکوم می‌شوند؛

ب_ چنانچه ارزش کالای یارانه‌ای یا ارز تا یک‌صد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال باشد به دو سال تا پنج سال حبس و در صورتی که ارزش کالا بیش از مبلغ مذکور باشد به حداکثر مجازات مذکور در این بند.

(ماده ۲۹): کسانی که در جرائم فوق نقش سازمان‌دهی، هدایت و یا سردستگی گروه سازمان‌یافته را بر عهده‌دارند، حسب مورد به حداکثر مجازات مقرر در بندهای (الف) و (ب) محکوم می‌شوند.

(تبصره ماده ۲۹): در صورتی که ارتکاب قاچاق کالا و ارز به صورت انفرادی و یا سازمان‌یافته به قصد مقابله با نظام جمهوری اسلامی ایران یا با علم به مؤثر بودن آن صورت گیرد و منجر به اخلال گسترده در نظام اقتصادی کشور شود، موضوع مشمول قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۹/۹/۱۳۶۹ می‌گردد و مرتکب طبق مقررات قانون مزبور مجازات می‌شود.

(ماده ۳۰): در صورتی که احراز شود مرتکب جرائم قاچاق کالا و ارز با علم و عمد، عواید و سود حاصل از این جرائم را به نحو مستقیم یا غیرمستقیم برای تأمین مالی تروریسم و اقدام علیه امنیت ملی و تقویت گروه‌های معاند با نظام اختصاص داده یا هزینه نموده است، علاوه بر مجازات مقرر در این قانون حسب مورد به مجازات محارب یا مفسد فی الارض محکوم می‌گردد.

(ماده ۳۱): کسانی که مطابق این قانون قاچاقچی حرفه‌ای محسوب می‌شوند، علاوه بر ضبط کالا و یا ارز قاچاق، به حداکثر جزای نقدی و تا هفتاد و چهار ضربه شلاق تعزیری و مجازات حبس به شرح زیر محکوم می‌شوند:

الف - نود و یک روز تا شش ماه حبس برای کالا و ارز با ارزش تا یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال؛

ب - بیش از شش ماه تا دو سال برای کالا و ارز با ارزش بیش از یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال (ماده ۳۲).

مرتکبین قاچاق حرفه‌ای کالاهای ممنوع علاوه بر مجازات مندرج در ماده (۲۲) این قانون حسب مورد به نصف حداکثر حبس مقرر در این ماده محکوم می‌شوند (تبصره ماده ۳۲).

۲) زمینه‌ها و علل ورود کالای قاچاق به کشور

۲-۱) علل قاچاق کالا

مطالعات جامعه‌شناسی و جرم‌شناسی این حقیقت را آشکار کرده است که برای مبارزه یا پیشگیری از هر معضل اجتماعی، معرفی عمل مورد نهی به‌عنوان یک جرم یا بزه اجتماعی و تعیین مجازات برای آن و درنهایت به کیفر رساندن مرتکب آن نه بهترین راه و نه آخرین راه و نه تنها راه ممکن است، بلکه بایستی همواره در پی ریشه‌یابی و علت پرداخته‌شده به این بزه‌ها توسط مرتکبین بود (همدمی، ۱۳۸۷، ص ۴۱).

۲-۱-۱) علل قاچاق کالاهای صادراتی

الف: تفاوت قیمت بعضی کالاها در بازار داخلی و بازارهای خارجی خصوصاً بازار کشورهای همسایه به این معنی که قیمت این کالاها در بازار داخلی به‌مراتب کمتر از قیمت همین کالاها در بازارهای خارجی است و همین مسئله انگیزه‌ای برای قاچاق این کالاها به خارج از کشور می‌شود. برای مثال، قیمت آرد گندم، دارو، فرآورده‌های نفتی، ... به جهت یارانه‌ای که به آنها تعلق می‌گیرد، از قیمت به‌مراتب پایین‌تری نسبت به قیمت همین کالاها در کشورهای همسایه برخوردار است و همین امر سبب می‌شود که این کالاها به خارج از کشور قاچاق شود.

ب: تشریفات اداری حاکم بر صادرات قانونی کالا (همچون امور مربوط به پیمان‌سپاری) اغلب اوقات سبب طولانی شدن زمان صادرات کالا و بالطبع دربرداشتن هزینه بیشتر برای صادرکننده می‌شود زمان صادرات کالا و بالطبع دربرداشتن هزینه بیشتر برای صادرکننده می‌شود و این مسئله تمایل به صدور قانونی کالا را کمتر می‌کند. درحالی‌که قاچاق صادراتی بدون تحمل این تشریفات اداری و با سود بیشتر انجام می‌شود.

ج: دستورالعمل‌های فصلی یا مقطعی در مورد صادرات بعضی کالاها به این معنی که گاهی اوقات در جهت حمایت از مصرف‌کننده داخلی، محدودیت‌ها یا ممنوعیت‌هایی برای صادرات بعضی کالاها اعمال می‌شود. این‌گونه عملکردها، تبعات ناخوشایندی را در پی دارد، از جمله:

۱- اعتبار تجار و بازرگانان ایرانی را که از طریق قانونی به صادرات کالا می‌پردازند، نزد شرکای خارجی از بین می‌برد؛

۲- زمینه فعالیت برای عوامل قاچاق را جهت صادرات غیرقانونی کالا فراهم می‌سازد؛

د: تفاوت نرخ ارز واریز نامه‌ای و نرخ ارز در بازار غیررسمی بیشتر از نرخ ارز واریز نامه‌ای است؛ بنابراین، قاچاقچیان ترجیح می‌دهند کالاهای خود را به صورت قاچاق صادر می‌کنند تا ارز به دست آمده از صادرات غیرقانونی خود را در بازار آزاد ارز به فروش رسانند و به این ترتیب به سود بیشتری دست پیدا کنند. همچنین تفاوت نرخ ارز جهت واردات، صادرات و امور مسافری سبب قاچاق کالا می‌شود.

۲-۱-۲) علل قاچاق کالاهای وارداتی

الف: تقاضای زیاد برای مصرف کالاهای خارجی در بازار داخلی بعضی از دلایل این تقاضا به شرح زیر است:

زیبایی و نوآوری و تنوع در طرح و رنگ و اندازه تولیدات و بسته‌بندی آن‌ها؛ انسان موجودی تنوع‌طلب و دوستدار زیبایی‌ها است و معمولاً به شکل و ظاهر اشیاء توجهی خاص دارد. هر اندازه که طراحی و رنگ‌آمیزی کالا بیشتر جلب توجه نماید، به همان اندازه تقاضا برای مصرف آن کالا بیشتر می‌شود. به همین جهت شرکت‌های بزرگ تولیدی با در نظر گرفتن این مسائل و نکات، همواره به نوآوری و ابتکار در طراحی صنعتی توجه داشته و علاوه بر عرضه کالاهای جدید، در تغییر و اصلاح شکل ظاهری و نیز اندازه کالاهای تولیدی‌شان می‌کوشند. ضمناً این شرکت‌ها در تغییر دادن شکل ظاهری تولیداتشان می‌کوشند. ضمناً این شرکت‌ها در تغییر دادن شکل ظاهری تولیداتشان سلیقه‌های مختلف مشتریان خود را در نظر می‌گیرند تا هر چه بیشتر مشتری‌ها را جلب نمایند (گل پرور، ۱۳۸۹، صص ۱۵۸).

۲-۲) راه‌های ورود کالای قاچاق به کشور

کالای قاچاق از سه راه اصلی وارد کشور می‌شود که عبارت است از مرزهای زمینی، مرزهای دریایی و مرزهای هوایی. ایران با داشتن شش هزار کیلومتر مرز زمینی با هفت کشور همسایه و همچنین حدود دو هزار و هفتصد کیلومتر مرزهای آبی جنوب و

شمال در مدخل ورود کالای قاچاق از هر سه طریق زمینی، دریایی و هوایی است. برای روشن شدن موضوع به تفکیک هر یک از مرزهای مزبور را به همراه شیوه‌هایی که در خصوص ورود کالای قاچاق استفاده می‌گردد توضیح داده می‌شود (احمدزاده، پیشین، ص ۱۵۴).

۱-۲-۲) مرز زمینی

استان‌های مرزی و مسیر حمل‌ونقل کشور هرکدام با ویژگی‌های جغرافیایی و گستردگی مرزهای زمینی همواره موردتهاجم قاچاقچیان و شبکه‌های قاچاق قرار گرفته است. قاچاقچیان با استفاده از شرایط و تسهیلات موجود در مناطق مرزی از جمله مناطق آزاد و بازارچه‌های مرزی، سالانه اقدام به ورود میلیون‌ها دلار کالا از طریق مرزهای زمینی به کشور می‌نمایند و قاچاق کالا به شکل کوله باری، اسیربری، با خودرو ورود موقت از کانال‌های رسمی و غیررسمی، جعل کردن اسناد به صورت مستقیم و یا تحت پوشش کالای نجاری به کشور صورت می‌گیرد.

قاچاقچیان در این راه از شیوه‌های حمل‌ونقل مختلفی استفاده به عمل می‌آورند که تعدادی از این راه‌ها عبارت است از: ۱- با وسایط نقلیه سنگین و استفاده از انواع جاسازی، استفاده از اسناد اصلی و جعلی گمرکی، استفاده از اسناد دولتی و پلمپ مربوطه، سوءاستفاده از ترانزیت خارجی و پلاک دولتی؛ ۲- با استفاده از اتوبوس‌ها و از طریق جاسازی و حمل مسافران اجیری؛ ۳- با استفاده از وانت‌بارها و وسایط نقلیه تندرو؛ ۴- به صورت شوتی، کوله باری یا بدوک (احمدزاده، ۱۳۹۴، ص ۱۴۷).

برابر تفکیک به عمل آمده در اداره کل مبارزه با جرائم اقتصادی ناجا، استان‌های مرزی کشور شامل استان‌های اردبیل، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کرمانشاه و کردستان است که شهرستان‌های هر یک در نمودار فوق‌الذکر مشخص گردیده است. استان‌های مسیر حمل‌ونقل کالا از طریق مسیرهای زمینی نیز عبارت است از تهران بزرگ و استان‌های زنجان، تهران، همدان، قم، فارس، یزد، اصفهان، خراسان، قزوین، گیلان و استان مرکزی که شهرستان‌های هر یک به تفکیک در نمودار مربوطه مشخص شده است.

پس از ورود کالای قاچاق از طریق مرز زمینی به کشور، وسعت جغرافیایی این بخش

از فعالیت‌های قاچاقچیان با توجه به مساحت کشور حدود یک میلیون کیلومترمربع خواهد بود. در این عرصه پهناور، حمل‌ونقل کالاهای قاچاق در حاشیه و بعضاً به صورت ادغام‌شده با کالای تجاری و قانونی صورت می‌پذیرد و لذا کار را برای مبارزه بسیار مشکل، پیچیده و دشوار می‌نماید (گل پرور، ۱۳۸۹، صص ۱۵۸). انتقال قاچاق از استان‌های مرزی به مراکز مصرف، بیشترین نقش را در افزایش سود قاچاق دارد و این امر باعث می‌شود طیف بیشتری از مردم را که دارای مشکلات اقتصادی هستند به خود جذب نماید. در ورود قاچاق از طریق مرزهای زمینی، وسایل نقلیه سنگین، اتوبوس‌ها، وانت و قطار مورد استفاده قرار می‌گیرد و قاچاقچی در مناطق صعب‌العبور و مال‌رو نیز به صورت کوله‌باری عمل قاچاق را انجام می‌دهد. برابر آمار غیررسمی از ۱۰٪ کالای قاچاق ۴۰ درصد از مرزهای خشکی وارد کشور می‌شود.

۲-۲-۲) مرز آبی

استان‌های ساحلی جنوب با بیش از ۲۲۰۰ کیلومتر در نوار ساحلی و دارا بودن جزایر متعدد به دلیل وضعیت خاص سرزمینی و نزدیکی استان‌های ساحلی با کشورهای حوزه خلیج فارس از دیرباز با پدیده قاچاق کالا مواجه بوده است. در این راستا، سیاست‌هایی از جمله ایجاد مناطق آزاد تجاری و یا قوانین مقرراتی که تاکنون مورد اجرا گذاشته شده است، نه تنها نتوانسته در جلوگیری از ورود کالاهای قاچاق به کشور تأثیرگذار باشد، بلکه در بعضی موارد خود ابزاری برای ورود این گونه کالاها به کشور شده است.

به هر حال، به علت مجاورت ایران با دریا، قاچاق کالا توسط وسایط نقلیه دریایی از جمله قایق‌ها، لنج‌ها، دوبه‌ها و گاهی توسط کشتی‌های تجاری صورت می‌گیرد که در این میان انتقال قاچاق از مرزهای آبی توسط قایق‌ها بیشترین نقش را داشته و عمده قاچاق کالا توسط آن‌ها صورت می‌گیرد، زیرا کوچک‌تر بوده، با سرعت بیشتری حرکت می‌کند، رفت‌وآمد آن‌ها صورت می‌گیرد، زیرا کوچک‌تر بوده، با سرعت بیشتری حرکت می‌کند، رفت‌وآمد آن‌ها تابع هیچ‌گونه مقرراتی نیست و مستلزم ارائه مدارک خاصی نیز قرار نمی‌گیرد. همان‌طور که گفته شد لنج‌ها، دوبه‌ها و کشتی‌ها نیز مرتکب حمل قاچاق کالا می‌شوند، ولی شیوه عملکرد آن‌ها با قایق‌ها متفاوت است، زیرا خروج آنان با نظر

گمرک محل بوده و در موقع خروج از کشور برای آن‌ها مانیفست خروجی صادر می‌گردد که گمرک می‌تواند نقش مؤثری در کنترل آن‌ها داشته باشد (نشریه شماره ۵ و ۶ گمرک، ۱۳۷۱، ۴۱-۴۵).

لازم به ذکر است که با تصویب قوانین مربوط به مبارزه با قاچاق در سال ۱۳۱۲ مأموریت مقابله با قاچاق به عهده مأموران گارد مسلح گمرک و ژاندارمری کل کشور قرار گرفت و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی این مبارزه توأماً توسط ژاندارمری، شهربانی و کمیته انقلاب اسلامی صورت می‌گرفت تا اینکه در شهریور سال ۱۳۶۶ با مصوبه شورای امنیت کشور مأموریت مبارزه به کمیته انقلاب اسلامی و سرانجام در سال ۱۳۶۹ با تصویب لایحه ادغام سازمان‌های فوق‌الذکر امر مبارزه با قاچاق بر عهده نیروی انتظامی جمهوری اسلامی قرار گرفت.

۳) راهکارهای مناسب قاچاق کالا

۳-۱) راهکارهای اقتصادی مبارزه با قاچاق کالا

در این مطالعه به با اتکا به مبانی نظری و ادبیات موجود در این زمینه، متناسب با شرایط حاکم بر کشور و در بستر روش مبتنی بر آثار به تبیین عوامل ایجاد و گسترش قاچاق کالا و ارزش پرداختیم. شرایط حاکم بر محیط اقتصادی و نیز شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی، ویژگی نهادها و محدودیت‌های رسمی موجود، مجموعه عواملی است که بستر تصمیم‌گیری آحاد جامعه را در انتخاب فعالیت اقتصادی غیرقانونی قاچاق کالا شکل می‌دهد. در پایان راهکارهایی به شرح زیر پیشنهاد می‌شود.

- طرح مالیات بر ارزش افزوده در جلوگیری از مفاسد اقتصادی و قاچاق کالا کارساز است. در واقع نیاز به یک سیستم مالیاتی قوی و کارآمد و همچنین میزان مالیاتی درست‌کار که بتوانند به وصول مالیات از مردم بپردازند، خواهیم داشت.

- اعمال هدفمند، برنامه‌ریزی شده و محدود نرخ حقوق و عوارض گمرکی (فرجادی، ۱۳۸۹، ص ۵۷).

این موضوع اگر در کوتاه‌مدت و جهت حمایت از صنایع و تولیدات داخلی و

به صورت هدفمند، برنامه‌ریزی شده و محدود اعمال گردد می‌تواند کیفیت تولیدات داخلی و قدرت رقابت آن‌ها را در مقابل کالاهای مشابه خارجی افزایش دهد.

- بازننگری در سیاست ایجاد بازارچه‌های مرزی به‌عنوان مفری برای قاچاق کالاهای تجاری و تجدیدنظر در سیاست ایجاد اشتغال و درآمد مناطق مرزی؛

_ توجه به عمران و توسعه مناطق مرزی و جبران عقب‌ماندگی آن‌ها و برقراری امنیت لازم برای فعالیتهای اقتصادی سالم مرزنشینان و تلاش در راستای اصلاح قوانین مرزی و افزایش فعالیتهای اشتغال‌زایی حائز اهمیت است؛

- آزادسازی واردات کالاها در چارچوب بازار بورس و ارز واریز نامه‌ای؛

- رفع موانع بروکرایی فراروی توسعه اقتصادی و جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی؛

- توجه به افزایش رفاه مصرف‌کنندگان؛

ساماندهی فعالیت شرکت‌های خارجی حتی در صورتی که کالاهای این شرکت‌ها به صورت قانونی نیز وارد شده باشد باید خدمات پس از فروش داشته باشد. تا قبل از ورود کالاها از مناطق آزاد اگر مشکلی در استفاده و تأمین قطعات یدکی وجود داشت، مصرف‌کننده جایی را برای مراجعه و رفع مشکل داشته باشد. در حال حاضر، با توجه به مقررات بازرگانی، این شرکت‌ها به شرطی می‌توانند کالاهای خود را عرضه کنند که نمایندگی خدمات پس از فروش، قطعات یدکی، ضمانت‌نامه و تضمین داشته باشند (رازینی، ۱۳۸۹، ص ۱۱).

- اصلاح سیستم اعطای یارانه‌ها گام مهمی در جهت کاهش میزان قاچاق کالا است، در این زمینه اجرای طرح تحول اقتصادی از سوی دولت نهم و هدفمند کردن یارانه گام مهمی به شمار می‌رود؛

- شناسنامه‌دار کردن کالاهای وارداتی؛

- ایجاد سیستم ارزیابی جهت سنجش کار دستگاه‌ها؛

این شیوه راهکار مناسبی در برخورد با تخلفاتی همچون قاچاق کالا و ارز و نیز بهره‌وری بالای دستگاه‌ها و رضایت‌مندی مردم است. سیستم ارزیابی با شاخص‌های مختلف و به تناسب سازمان‌ها، آن‌ها را مورد ارزیابی قرار می‌دهد که این اقدام در پیشگیری از وقوع جرم نیز اثر ساز است.

- افزایش ریسک قاچاق باهدف کاهش صرفه قاچاق (فیروزجائی، ۱۳۸۹، ص ۹۷)؛
 - نمایندگی‌های کالاهایی که به ایران وارد می‌شوند باید موظف باشند کالاهایی را که به‌صورت رسمی وارد می‌شوند از کالاهای قاچاق تفکیک کنند. بدین‌صورت که با ارائه ضمانت‌نامه فارسی برای کالاهای مصرفی بادوام و نصب هالوگرام برای کالاهای مصرفی کم‌دوام و اعلام عمومی این موضوع آن‌ها را مشخص کنند.

۲-۳) راهکارهای اجتماعی، فرهنگی و ... قاچاق کالا

- مشارکت مردم مهم‌ترین نیاز برای موفقیت طرح‌های مبارزه با قاچاق کالا است. برخی کالاها ارزان و فاقد هرگونه شناسه بهداشتی است و قاچاق بودن آن به‌راحتی قابل تشخیص است و مردم با نخریدن این کالاها می‌توانند در مبارزه با پدیده قاچاق نقش مؤثری ایفا کنند؛

- ارتقاء فرهنگ مصرف جامعه؛

بسیاری از کالاهایی که به‌صورت قاچاق وارد کشور می‌شود کالاهای مصرفی بوده و عمدتاً جزو کالاهای اساسی و موردنیاز مصرف‌کننده نبوده بلکه قاچاقچیان سودجو با تبلیغات و ایجاد نیاز کاذب در مصرف‌کننده به مصرف این کالاها در داخل کشور دامن می‌زنند. ضمن اینکه این کالاها اکثراً از کیفیت پایین و عدم استانداردهای لازم به دلیل عدم نظارت مراجع قانونی برخوردار هستند. لذا بایستی برای ارتقاء مصرف کالاهای تولید داخل فرهنگ‌سازی نمود (غفورنیا، ۱۳۸۳، ص ۷۲).

از طرفی تولیدکنندگان باید بر اساس نیازها و نوع کیفیت موردنظر مصرف‌کننده اقدام به تولید کالا کنند. امروزه، استکبار جهانی بر مصرف‌گرایی که یک امر تهاجمی است تبلیغ می‌کند و ضرورت دارد تا به فرهنگ‌سازی رسانه‌ها استفاده از کالای داخلی ترویج شود. تشویق و ترغیب استفاده از کالاهای تولید داخل، تبلیغ مطلوب تلاش‌های تولیدکنندگان، معرفی و شناسایی آن‌ها به مردم به‌ویژه توسط رسانه ملی، استفاده از کارشناسان، مسئولان و مدیران برای بیان مزایای استفاده از تولیدات داخلی و مضرات استفاده از کالاهای خارجی در رسانه‌ها به‌خصوص صداوسیما از جمله راهکارهای مبارزه با قاچاق کالا است.

- انجام پیش‌گیری‌های لازم جهت انسداد مرزها و معابر غیررسمی و محورهای ورود

و خروج کالای قاچاق؛

- توسعه روابط دیپلماتیک و تشکیل کمیته‌های مشترک با کشورهای هم‌جوار برای مقابله با قاچاق؛

- تبیین راهکارهایی جهت رسیدگی فوری به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز، تبیین قوانین و مقررات، تبیین راهکارهایی در صدور آراء از سوی مراجع نظارتی (فراهانی، ۱۳۸۴، ص ۲۸).

۳-۳) راه‌های کاهش و مبارزه با قاچاق کالا

از آنجاکه قاچاق، هزینه‌های انسانی و اقتصادی سنگینی برای کشور به دنبال دارد و به‌ویژه به‌نظام اقتصادی کشور لطمات جبران‌ناپذیری وارد می‌کند. مبارزه منطقی و معقول با این پدیده زیان‌بار اجتناب‌ناپذیر است. به‌طور کلی، سیاست‌گذاری در جهت مبارزه با قاچاق و جلوگیری از گسترش آن بایستی در دو سطح ملی و گمرک صورت گیرد. گمرک سازمانی اجرایی در امر پیاده‌سازی سیاست‌های بازرگانی و اقتصادی است و مجری قوانین اتخاذ شده در این موارد است؛ بنابراین، به‌تنهایی نمی‌تواند نقش بسزایی در جهت مبارزه با قاچاق در غیر از مرزهای گمرکی ایفا کند؛ بنابراین، همه سازمان‌هایی که به نحوی در امر صادرات مواد مخدر هستند بایستی تلاش نمایند تا با این پدیده مبارزه کنند و در صورت لزوم از کمک دیگر سازمان‌ها نیز بهره‌برند. البته اتخاذ یک سلسله سیاست‌ها و شیوه‌های مناسب توسط گمرک می‌تواند از میزان قاچاق بکاهد. واقعیت موجود این است که برخورد فیزیکی با قاچاق، منجر به کشف درصد بسیار پایینی محموله‌های قاچاق می‌شود و قسمت اعظم آن‌ها وارد بازار مصرف (داخلی و خارجی) می‌شوند؛ بنابراین جهت مبارزه با قاچاق، تنها کنترل و نظارت مرزها و مبادی ورودی و خروجی کشور کافی نیست. لذا برای جلوگیری از قاچاق و کنترل آن لازم است (شکیبایی، ۱۳۸۲، صص ۴۱ و ۶۲). در کنار برخورد فیزیکی با آن تمام زمینه‌هایی که به‌نوعی در پدید آمدن و گسترش هستند شناسایی شده و اقدامات لازم (اعم از قانونی و دیگر راهکارها) در جهت از بین بردن آن‌ها صورت گیرد. مطالعات و بررسی اجتماعی نیز نشان می‌دهند که جهت کنترل و پیشگیری از ناهنجاری‌های اجتماعی، بایستی زمینه‌های مساعد بروز این ناهنجاری‌ها از بین برود و یا به حداقل برسد.

در رابطه با راه‌های کاهش قاچاق، موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- بازنگری در قوانین و مقررات موجود در رابطه با صادرات و واردات و حقوق گمرکی و سود بازرگانی متعلقه به ورود کالاها، به طوری که تمام جوانب امر در نظر گرفته شوند. از جمله موارد زیر لحاظ شوند:

- ۱- حقوق مصرف کنندگان و تولیدکنندگان داخلی دقیقاً رعایت شود؛
- ۲- میزان تقاضای بازار مصرف برای کالاها دقیقاً برآورد شود؛
- ۳- نظرات سازمان‌های درگیر در امر صادرات و واردات لحاظ شود؛
- ۴- نظرات سازمان‌های درگیر در امر مبارزه با قاچاق لحاظ شود؛
- ۵- نقدینگی موجود در جامعه و کشش بازار مصرف کالاها، خصوصاً کالاهای لوکس، بررسی و تجزیه و تحلیل شود.

بعضی از موارد بازنگری، در قوانین و مقررات می‌تواند به صورت زیر باشد (عرب مازار یزدی، ۱۳۸۸، صص ۲۱ و ۶۰):

- ۱- حقوق گمرکی و سود بازرگانی مناسبی برای ورود کالاهایی که مشابه آن‌ها در داخل کشور تولید می‌شود، وضع شده و به مورد اجرا گذاشته شود؛
- ۲- تسهیل هر چه بیشتر در روند امور اجرایی واردات و صادرات قانونی کالا و کاهش تشریفات اداری آن (به ویژه تشریفات غیر ضروری) زیرا هر چه تسهیلات بیشتری جهت تجارت قانونی در نظر گرفته شود، از میزان قاچاق کالا کاسته خواهد شد.
- ۳- ارزیابی دقیق قیمت کالاهای صادراتی با مجاز اعلام کردن ورود و خروج بعضی از کالاهایی که به صورت قاچاق به کشور وارد و یا از کشور خارج می‌شوند، می‌توان از میزان قاچاق کالاهای وارداتی یا صادراتی به مقدار زیادی کاست. خصوصاً برخی کالاهای قاچاق وارداتی که به صورت فراوان در داخل کشور مصرف می‌شوند و مشابه آن‌ها در داخل کشور تولید نمی‌شود و لذا واردات قانونی این‌گونه کالاها (با در نظر گرفتن سود بازرگانی و حقوق گمرکی مناسب و متعادل برای آن‌ها) از میزان قاچاق آن‌ها به داخل کشور می‌کاهد.

- چنانچه کالاهای مورد نیاز مردم با رعایت استانداردهای مورد قبول برای این کالاها و وجود ضمانت‌نامه معتبر و خدمات پس از فروش، از طریق تجارت قانونی وارد کشور

شوند، قسمتی از مسائل و مشکلات قاچاق کالا، خصوصاً در رابطه با مسافران تجمیعی (که اصطلاحاً اجیر بری نامیده می‌شود) در مناطق آزاد تجاری از بین می‌رود و نیز جلوی سوءاستفاده دلالان سرمایه‌دار گرفته می‌شود و در نهایت نیروی انسانی و هزینه‌های زیادی که در مراحل مختلف کشف (نیروی انتظامی)، تعقیب و رسیدگی (گمرکات اجرایی)، تعقیب قضائی (مراجع قضائی و دادگاه‌ها) و استرداد کالاها یا حاصل فروش آن‌ها (سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی) درگیر می‌باشند، آزاد می‌گردد (ابریشمی، ۱۳۸۶، صص ۳۹ و ۷۹)؛

-بازنگری در قوانین و مقررات موجود در زمینه قاچاق و حمایت کامل از اعمال درست قوانین؛

-صدور دستورالعمل‌های هماهنگ در زمینه مبارزه با قاچاق از طرف سازمان‌های مربوطه؛

-بازنگری در قوانین مربوط به اشتغال تجاری مرزنشینان و پبله‌وران مناطق مرزی؛
-کنترل و نظارت لازم و کافی بر فعالیت‌های مناطق آزاد تجاری و بازارچه‌های مرزی همچون کنترل دقیق بر امر صدور کارت سبز در مناطق آزاد تجاری و نظارت کامل بر ورود و خروج کالا از مناطق آزاد تجاری و بازارچه‌های مرزی تا هم از ورود کالاهای قاچاق به این مناطق یا خروج آن‌ها از این مناطق جلوگیری شود و هم سقف تعیین شده برای واردات کالا از طریق این مناطق رعایت شود؛

-ارزیابی کالاهای قاچاق مکشوفه با نرخ دلار به قیمت واریز نامه‌ای تا درصد ریسک قاچاق بالاتر رود؛

- در صورت تعیین و تثبیت نرخ واقعی ارز، هم قاچاق کالا کاهش خواهد یافت و هم میل به خروج و فرار سرمایه کم خواهد شد. حرکت به سمت آزادسازی واردات و صادرات با کنترل تعرفه‌های گمرکی؛

- از طرق مقتضی (همچون تبلیغات)، احساسات و غرور ملی برانگیخته شود به طوری که مردم به استفاده از تولیدات داخلی ترغیب و تشویق و هدایت شوند و به کالاهای تولید داخل اعتماد پیدا نمایند و در نهایت، فرهنگ مصرفی جامعه به نفع استفاده هر چه بیشتر از تولیدات داخلی تغییر پیدا کند. این آموزش فرهنگی می‌تواند بایان سودهای مترتب بر استفاده از کالاهای تولیدشده در داخل کشور و نیز بیان

ضررهای حاصل از مصرف کالاهای قاچاق همراه باشد؛

- با انجام کارهای فرهنگی وسیع، الگوی مصرف فعلی جامعه به سمت مصرف صحیح و تقاضای متعادل هدایت شود. در این راه می‌توان از الگوهای مصرفی اسلام همچون صرفه‌جویی، قناعت، کمک به مستمندان و نیازمندان، عزت‌نفس و ... بهره برد. همچنین بیان دقیق و ساده اوضاع اقتصادی فعلی جامعه همچون کمبود درآمدهای ارزی غیرنفتی، تورم، بیکاری، بحران افزایش جمعیت، ... به مردم مفید و مؤثر است.

- جلب مشارکت مردم در پیشبرد اهداف اقتصادی و اجتماعی کشور از طریق صرفه‌جویی در مصرف و تأمین منابع موردنیاز سرمایه‌گذاری در طرح‌های اقتصادی از طریق افزایش پس‌انداز ملی؛

- جمع‌آوری اطلاعات و آمار دقیق کالاهای قاچاق کشف‌شده در سنوات قبل جهت برنامه‌ریزی در امر مبارزه با قاچاق و مهار آن؛

- هماهنگی هر چه بیشتر بین گمرک و نیروی انتظامی در جهت مبارزه با قاچاق (با توجه به این مسئله که گارد گمرک با کمبود نیروی انسانی مواجه است)؛

هماهنگی هر چه بیشتر و بهتر میان سازمان‌های مرتبط با صادرات و واردات در اتخاذ و اعمال یک سیاست واحد در امر صادرات و واردات از سوی این سازمان‌ها؛

اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت کنترل هر چه بیشتر مرزهای باز کشور جهت جلوگیری از ورود و تخلیه قاچاق به مناطق مرزی.

نیروی انتظامی کالاهای قاچاق کشف‌شده و کالاهای مجهول‌المالک و بی‌صاحب را پس از کشف و در حداقل زمان ممکن، در اختیار گمرکات و یا ادارات امور اقتصادی و دارایی شهرستان‌ها قرار دهد تا پس از طی مراحل قانونی از طریق گمرکات در اختیار سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تکمیلی قرار گیرد.

_ همکاری و هماهنگی همه‌جانبه با کشورها در جهت مبارزه با قاچاق بخصوص کشورهای همسایه.

از آنجاکه کارکنان گمرک در صف مقدم مبارزه و کشف قاچاق در مرزهای گمرکی می‌باشند، بایستی از لیاقت‌ها و شایستگی‌های لازم برخوردار باشند. لذا لازم است که در انتخاب کارکنان گمرک دقت لازم به عمل آید تا افرادی که از هر نظر شایسته می‌باشند به استخدام گمرک درآیند. همچنین نظارت‌های لازم و کافی بر کار آن‌ها به‌طور پیوسته

وجود داشته باشند. نکته دیگر این است که کارکنان گمرک بایستی از نظر درآمد و گذران زندگی خویش کاملاً تأمین باشند و از این نظر با هیچ‌گونه مشکلی روبرو نباشند تا خدای‌نکرده در دام وسوسه‌های شیطانی قاچاقچیان (از جمله پیشنهاد رشوه) گرفتار نگردند، زیرا اولاً؛ قاچاقچیان برای وارد کردن کالاهای خود و ترخیص آن‌ها و یا خارج کردن کالاهای خود، بدون پرداخت حقوق و عوارض متعلقه و بدون طی کردن تشریفات اداری، دست به هر اقدامی می‌زنند و ثانیاً؛ تجارب بین‌المللی نشان می‌دهد که استفاده نادرست از موقعیت‌های اداری در جهت به دست آوردن منافع شخصی است. لذا در این رابطه پیشنهاد می‌شود که حقوق و مزایای کلیه کارکنان گمرک از حقوق و مزایای افراد هم‌ردیف آن‌ها در دیگر سازمان‌ها بیشتر باشد.

- توجه به انگیزه‌های تشویقی کارکنان کلیه سازمان‌هایی که درگیر امر مبارزه با قاچاق می‌باشند می‌تواند در جهت مبارزه با قاچاق مؤثر باشد؛
- تجهیز کارکنان گمرکات به امکانات و وسایل و لوازم مدرن جهت مبارزه با قاچاق و قاچاقچیان خصوصاً تقویت گارد گمرک؛
- آموزش دانش و فناوری نوین به کارکنان گمرکات و نیز آشنا کردن آن‌ها با شیوه‌های مختلف کار قاچاقچیان.

۳-۴) راهکارهای مقابله با پدیده قاچاق کالا

۳-۴-۱) راهکارهای پیشگیرانه

به‌طور کلی، می‌توان گفت پیشگیری از وقوع جرم قاچاق به تقلیل و کاستن موقعیت‌ها برای ارتکاب به این جرم بستگی دارد و با به کار بستن تدابیر زیر برای رسیدن به این مهم امکان‌پذیر است.

۱- تعیین و تثبیت نرخ واقعی ارز که موجبات کاهش میل به قاچاق را فراهم می‌سازد؛

۲- برقراری نظام تعرفه‌ای مناسب و منطقی، به‌طور کلی که با احتساب پرداخت وجوه گمرکی از یک طرف و تمرکز ریسک بالا در انجام عملیات قاچاق کالا از سوی دیگر، گرایش به سمت واردات و صادرات از طریق قانونی افزایش یابد؛

۳- تعدیل هزینه‌های سربار تولید و کاهش عوارض غیرمنطقی بر تولیدات داخلی

- به طوری که موجبات کاهش هزینه تمام شده محصولات داخلی را فراهم آورد؛
- ۴- افزایش استاندارد و کیفیت محصولات داخلی نسبت به محصولات خارجی به منظور افزایش استقبال مردم از کالاهای ساخت داخل و کاهش تقاضا برای محصولات خارجی که به طور قاچاق وارد شده‌اند؛
- ۵- کاهش یارانه‌های متعلق به برخی کالاها نظیر سوخت و تطبیق قیمت آن در داخل با کشورهای همسایه؛
- ۶- ممنوعیت خرید کالاهای خارجی برای مؤسسات دولتی که مشابه داخلی دارد؛
- ۷- تدوین و اجرای برنامه‌های جامع و بلندمدت کلان اقتصادی باهدف رشد و توسعه کشور؛
- ۸- اطلاع‌رسانی عمومی در خصوص عوارض قاچاق بر وضعیت زندگی و اقتصاد در بلندمدت؛
- ۹- ایجاد اشتغال برای افراد جویای کار؛
- ۱۰- بهبود وضعیت معیشتی و شرایط اقتصادی در استان‌های مرزی از نظر تولید و اشتغال؛
- ۱۱- بهره‌گیری از تجهیزات مدرن برای کنترل مرزها؛
- ۱۲- بهره‌گیری از راهکارهای اطلاعاتی به جای شیوه‌های صرفاً پلیسی در مبارزه با قاچاق؛
- ۱۳- اصلاح قوانین و مقررات جاری و ایجاد رویه واحد در سیستم قضایی و تعزیراتی.

۲-۴-۳) راهکارهای مقابله‌ای

قدرت عمومی هنگامی می‌تواند به مبارزه‌ای قاطع علیه بزهکاری بپردازد که پیش از آن حدود بزهکاری را تعیین کرده باشد. در نظام کیفری ایران که برگرفته از احکام اسلامی است راجع به پدیده قاچاق نیز که از مصادیق بارز جرائم مالی تلقی می‌گردد، به تناسب متنوع شدن اقسام و طرق قاچاق، قوانین و اصلاحیه‌های متعددی تصویب و اجرا شده است (مهرسازی، ۱۳۹۲، ص ۶۶).

حال، صرف نظر از اهتمام مجدانه همه دستگاه‌ها اعم از واحدهای کاشف، سازمان‌های شاکی و مراجع قضایی، در اجرای مقررات جاری، به نظر می‌رسد بنا به هر دلیلی،

اقدامات انجام‌شده برای زدودن آثار زیان‌بار پدیده زشت قاچاق از سیستم اقتصاد جمهوری اسلامی ایران کافی نبوده و نتایج موردنظر به نحو اکمل حاصل نگشته است. چراکه هم آمارهای رسیده از تعداد پرونده‌های تشکیل‌شده مبین رشد فزاینده جرائم قاچاق کالا و ارز در سطح کشور است و هم حساسیت‌های مسئولان ذیصلاح نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران خصوصاً فرمان‌های اخیر مقام معظم رهبری بیانگر تلاش گسترده کارگزاران نظام در راستای برخورد قاطع و قانونمند با پدیده قاچاق است پس به همین منظور موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد.

اولاً؛ سیاست‌گذاران اقتصاد کشور به‌جای تکیه بر اقتصاد درون‌گرا، برنامه‌های خود را بر کاهش درون‌گرایی در سیاست‌های بازرگانی خارجی استوار سازند؛ ثانیاً؛ پلیس و سازمان‌های کاشف، با تقویت نیروی انسانی و تجهیز امکانات خود از ابزارهای مناسب برای کشف کامل و انعکاس فوری پرونده‌های تشکیل‌شده به سیستم قضایی و تعزیراتی بهره‌برداری کنند.

درسیستم قضایی کشور نیز باید تغییراتی به شرح ذیل صورت پذیرد:

- ۱- قوانین مربوط به جرائم قاچاق کالا و ارز و با پیروی از دستاوردهای علمی مراکز دانشگاهی پیش‌بینی و تصویب گردد؛
- ۲- شعب ویژه‌ای همانند سازمان تعزیرات حکومتی در سیستم قضایی به امر رسیدگی به جرائم قاچاق کالا و ارز اختصاص یابد و به تجهیزات علمی و اداری مدرن مجهز گردد؛
- ۳- قضاوت و روسای شعب مزبور از بین تحصیل‌کردگان متعهد و متخصص دانشگاه‌های داخلی و معتقد و مصمم به مبارزه با معضل قاچاق انتخاب شوند؛
- ۴- رسیدگی به جرائم قاچاق کالا و ارز، با در نظر داشتن عوارض و پیامدهای اقتصادی آن در یک مرجع خاص، متمرکز و رویه واحدی در اعمال مقررات جاری اتخاذ گردد؛
- ۵- با پیش‌بینی مصونیت قضایی برای عوامل مبارزه با قاچاق از سوی دستگاه‌های قضایی و تعزیراتی، اقتدار شغلی نامبردگان تأمین و تضمین شود؛
- ۶- با تبیین راهکارهای معاضدت قضایی عوامل مبارزه با قاچاق، زمینه صدور احکام قضایی قانونمند و قابل اجرا فراهم گردد؛

۷- با تخصیص بودجه و اعتبار مالی کافی به عوامل مبارزه با قاچاق، انگیزه کاری آنان تقویت گردد.

۴) نقش پیشگیری اجتماعی در کاهش قاچاق کالا

پدیده قاچاق کالا و ارز در کشور ایران، واقعیتی کتمان ناپذیر است که به دلایل مختلف اجتماعی، اقتصادی و گاهی سیاسی، به‌ویژه در سال‌های اخیر شکل گرفته و به تبع آن عواقبی نیز برای دولت در پی داشته که مهم‌ترین آن‌ها را می‌توان کاهش حقوق و عوارض دولتی، عدم تعادل در بازار رقابتی، تقویت توان شبکه‌های مجرمانه و به پیروی از آن گسترش فساد مالی و اداری از طریق تبانی و ارتشا و نهایتاً اختلال در بخش تولید و توزیع کشور نام برد. افزون بر این‌ها، تأثیرات منفی زیادی را بر کارکرد سیاست‌های تجاری و اقتصادی کشور تحمیل و موضوعی است که تاکنون ذهن بسیاری از مدیران دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی را به خود مشغول نموده است. هرچند مقابله با آن نیز به لحاظ گستردگی مرزهای جغرافیایی ایران در کنار همسایگان تقریباً بی‌ثبات و نیز وجود مبادی مختلف و شیوه‌های متنوع قاچاق، بیش‌ازپیش دشوارتر گردیده است. در این مقاله تلاش شده تا با توجه به علوم جرم‌شناسی و روش‌های پیشگیری از جرم، نقش پیشگیری اجتماعی را در کاهش قاچاق کالا و ارز مورد بررسی قرار داده و تشریح نماید. در این رابطه، راهکار اجتماعی پیشگیرانه احصا و تبیین گردیده که مهم‌ترین آن، ارتقای سطح فرهنگ جامعه در راستای مصرف کالاهای داخلی و اجتناب از تجمل‌گرایی است. مسلماً در یک برنامه‌ریزی صحیح و مناسب برای پیشگیری، فرهنگ و عرف حاکم بر جامعه، از جمله مهم‌ترین اجزای آن محسوب می‌گردد. از این‌رو، در بخش حاضر، ضمن بررسی علل و عوامل موفق نبودن اقدامات مبارزه‌ای محض، برخی از مهم‌ترین تدابیر و اقدامات پیشگیری اجتماعی در جرائم قاچاق کالا و ارز، به شرح ذیل مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. هرچند برخی از این موارد توسط بعضی از سازمان‌ها و دستگاه‌های متولی مورد توجه واقع شده است، اما به لحاظ اجرای ناقص و گاه متناقض با اهداف اصلی، به فراخور بحث تشریح و آسیب‌شناسی شده‌اند که به شرح زیر است:

(۴-۱) توسعه اخلاق حرفه‌ای:

رفتارهای انسانی نشأت گرفته از نیازهای اوست. نیاز به ارزشمند شدن و شکوفایی از جمله نیازهای اساسی هر فرد در جامعه است که به مصادیق ارزش‌های موجود در یک جامعه و نحوه ارزش‌گذاری برای انسان‌ها بستگی دارد. متأسفانه در جوامع امروزی گرایش به مادیات در خانواده‌ها رواج یافته و کانون توجه شده است. در جامعه‌ای که ملاک ارزشمندی افراد میزان ثروت و دارایی آن‌ها باشد، هرکسی ممکن است برای کسب موقعیت اجتماعی خویش دست به هر کاری - حتی غیرقانونی و برخلاف قواعد و ضوابط اجتماعی - بزند و بدین ترتیب زمینه بزهکاری و ناهنجاری‌های اجتماعی در جامعه ایجاد می‌شود. در مقابل، توجه بیشتر به موازین اخلاقی و انسانی می‌تواند جامعه را به سوی پویایی و پیشرفت سوق دهد (فراهانی، پیشین، ص ۴۵).

بنابراین، با اتکا به همین اصل می‌توان یکی از دلایل عمده فساد اداری در کشور را جهل و بی‌توجهی کارمندان و برخی از مسئولان به باورهای اخلاقی و ارزش‌های انسانی دانست. به عبارت دیگر، مقررات رفتاری که حاکی از رفتارهای مطلوب است، بسیار کمرنگ شده و اغلب کارکنان اصول رفتاری را فقط مختص مراجعه‌کنندگان می‌دانند. شاید به همین دلیل در سال‌های اخیر تدوین مقررات رفتاری، بالأخص در مشاغل که بیشتر در معرض فساد مالی هستند، رشد چشمگیری داشته و از سوی مجامع بین‌المللی نیز رهنمودها و دستورالعمل‌هایی به کشورهای عضو داده شده که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد مالی اشاره کرد. این کنوانسیون در بند ۲ ماده ۸ از کشورهای عضو می‌خواهد تا سلامت را در نظام اداری خود ارتقا بخشند و برای اعمال استانداردهای رفتاری به منظور اجرای صحیح و آبرومندانه و مناسب وظایف دولتی در نظام‌های نهادی و حقوقی خود تلاش کنند.

سازمان جهانی گمرک طی سه بیانیه آروشای تانزانیا، هفتم جولای سال ۱۹۹۳، بیانیه کلمبوس ۱۹۹۴ و بیانیه لیما ۱۹۹۷ میلادی تلاش کرده تا مسائل مربوط به فساد اداری و تبانی را شناسایی و شیوه‌هایی را در جهت پیشگیری و مقابله با آن تعیین کند و دولت‌های عضو را به تدوین نظام‌نامه‌های رفتاری رهنمون سازد. گمرک در بیانیه شورای همکاری گمرکی در ارتباط با درستکاری در گمرکات بیانیه آروشا آمده است که

- یک ابزار اساسی برای مدیریت کارهای اقتصادی بوده و هم‌زمان نقش حیاتی در مقابله با قاچاق و تسهیل مبارزه قانونمند با آن ایفا می‌کند. این بیانیه اظهار می‌دارد که یک برنامه ملی درستکاری گمرکی باید عوامل اصلی زیر را مدنظر قرار دهد:
۱. مقررات گمرکی باید دقیق و شفاف باشد، تعرفه‌های واردات باید در حد امکان تعدیل شوند، تعداد نرخ‌ها باید محدود شوند، مقررات اداری باید به حداقل کاهش یابد؛
  ۲. رویه‌های گمرکی باید ساده، متناسب و به سهولت قابل فهم باشد؛
  ۳. خودکارسازی شامل مبادله الکترونیکی داده‌ها ابزار نیرومندی در برابر فساد بوده و استفاده از آن در اولویت قرار گیرد؛
  ۴. به منظور کاهش فرصت‌های تخلف، مدیران گمرکی باید اقداماتی همچون تفکیک راهبردی وظایف، گردش شغلی و اعمال بررسی‌های تصادفی در بین مستخدمین گمرکی در موارد خاص و جایگزینی و انتصاب منظم نیروها را اعمال کنند؛
  ۵. مدیران اجرایی، مسئولیت اساسی برای شناسایی نقاط ضعف در روش‌های کاری و درستکاری نیروهایشان داشته و مسئول انجام اقداماتی در جهت اصلاح چنین نقطه‌ضعف‌هایی می‌باشند؛
  ۶. مدیریت باید وفاداری، رضایت و خرسندی ناشی از انجام وظایف، همدلی و نیل به همکاری که منجر به کاهش وقوع احتمالی فساد می‌شود را به تدریج در بین همکاران کارکنان گسترش دهد؛
  ۷. فرایندهای استخدام و ارتقای مستخدمین گمرکی باید واقع‌بینانه و مصون از رابطه‌گری و اعمال نفوذ باشد. این فرایندها می‌بایست دربرگیرنده شیوه‌ها و ابزاری جهت شناسایی افرادی باشد که در سطح بالایی به اصول اخلاقی و اعتقادی کارکنانی پایبند هستند.
  ۸. مستخدمین گمرک باید دارای نظامنامه رفتاری باشند که در آن کلیه مفاهیم رفتاری به طور کامل توضیح داده شده باشد. همچنین، می‌بایست اقدامات انضباطی اثربخشی که امکان اخراج را شامل می‌شود وجود داشته باشد.
  ۹. مستخدمین گمرکی باید در طول خدمت خود از آموزش‌های شغلی و حرفه‌ای مناسب که شامل درستکاری و اصول اخلاقی باشد، بهره‌مند گردند.
  ۱۰. حقوق دریافتی کارکنان گمرک می‌بایست برای تأمین سطح شایسته‌ای از

زندگی آنان کافی بوده و حتی‌الامکان شامل مزایای اجتماعی همچون مراقبت‌های پزشکی و درمانی، تسهیلات مسکن و یا پرداخت‌های تشویقی باشد. به‌طورکلی، با توجه به تعدد جرائم در حوزه مبارزه با قاچاق و عدم آشنایی اکثر مدیران با تبعات آن و همچنین عدم وجود رویه واحد در امور پیشگیری از وقوع چنین جرائمی، لزوم ارتقای سطح آگاهی مدیران میانی را با آموزش برنامه‌های اخلاق حرفه‌ای بسیار نمایان می‌سازد که این امر می‌تواند به‌عنوان یکی از اهداف و برنامه‌های پیشگیری اجتماعی مطرح باشد. بنابراین، هدف از توسعه اخلاق حرفه‌ای، پیشگیری فردمدار و یا به‌عبارت‌دیگر جلوگیری فردی از وقوع جرم در حوزه قاچاق کالا و ارز خواهد بود.

۲-۴) تقویت و ارتقای سطح فرهنگ و ارزش‌های دینی

مهم‌ترین عامل برای کاهش تخطی از هر قاعده و هنجاری اعم از این‌که مبنای آن عرف یا قانون باشد، درونی کردن و به مرحله باور رساندن آن در نزد افراد است که با تحقق این امر، مجموع تخلفات به حداقل خواهد رسید. اصولاً برای درونی کردن رفتارها، از راه اصلاحات فرهنگی و ارزش‌های دینی وارد می‌شوند. بر این اساس، می‌توان در محورهای ذیل فرهنگ‌سازی کرد (سیف، ۱۳۸۷، ص ۲۹).

- تقبیح فرهنگی و اجتماعی قانون‌گریزی و قانون‌ستیزی و فساد اداری با برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت نهادهای فرهنگ‌ساز؛

- فرهنگ‌سازی در جهت ثبت و ضبط کلیه فعالیت‌هایی که بار مالی دارند از سوی سازمان‌های دولتی بانفوذ در بخش‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی؛
- ایجاد عزم ملی و تقویت باورهای مردم برای جدیت دولت در مقابله با فساد و پایبندی به ارزش‌ها و هنجارهای جامعه (همدمی، پیشین، ص ۲۴۴).

بنابراین، ارتقای سطح فرهنگ اخلاقی و دینی افراد در یک جامعه، یکی از راهکارهای پیشگیری اجتماعی نسبت به همه افرادی است که در آن جامعه زندگی می‌کنند. درواقع، فرهنگ بخشی از محیط اجتماعی افراد را تشکیل می‌دهد که با آن فکر و زندگی می‌کنند و برای آن احترام ویژه‌ای قائل‌اند؛ پس می‌توان با تکیه بر فرهنگ دینی و تقویت آن از وقوع جرم پیشگیری کرد.

۳-۴) ارتقای آموزش عمومی و تقویت سطح آگاهی شهروندان

در امر پیشگیری و مقابله با پدیده مجرمانه قاچاق به‌هیچ‌عنوان نمی‌توان نقش جامعه و شهروندان را نادیده گرفت. قدر مسلّم، هرگاه افراد جامعه نسبت به پدیده قاچاق و ویژگی‌های آن دارای آگاهی و شناخت کامل بوده و از آثار زیان‌بار تعاقبی آن مطلع باشند، بدون تردید در مقابله با آن می‌کوشند؛ به‌طوری‌که هم از انجام قاچاق خودداری می‌کنند و هم مانع ارتکاب آن توسط دیگران خواهند شد. به همین دلیل در موضوع پیشگیری از فساد اداری و گسترش قاچاق، بیشتر باید به رشد و آگاهی شهروندان از سلامت کسانی پرداخت که به‌ویژه در بخش‌های دولتی خدمات ارائه می‌دهند؛ به‌عبارت‌دیگر، تواناسازی مردم از طریق اعطای فرصت برای نظارت بر دولت و تقویت سطح آگاهی آن‌ها درباره تأثیر و پیامدهای منفی ارتکاب جرائم در حوزه قاچاق کالا و ارز باهدف گسترش و فراگیری رفتار صحیح کارکنان دولت به‌طور جمعی که عموماً منتهی به پاسخ‌گویی بیشتر مأموران در ارائه وظایف و خدمات دولتی می‌شود. درواقع توانمندسازی جامعه بخش مهمی از اهداف پیشگیری را تشکیل می‌دهد.

برای آموزش عمومی و ارتقای سطح آگاهی مردم، از ابزاری همانند رادیو، تلویزیون، نشریات، اینترنت و حتی ارسال بسته‌های آموزشی به پست الکترونیکی افراد بهره می‌برند. راه‌اندازی کارگاه‌های آموزشی و آموزش‌های چهره‌به‌چهره، نشست‌های تخصصی و همایش‌ها نیز به‌منظور بحث درباره مشکلات خاص و اقدامات پیشنهادی عموم، از روش‌های مفید دیگر می‌باشند. انتشار اطلاعات راجع به تحقیق، تعقیب و سایر رسیدگی‌ها در پرونده‌های قاچاق هم پیام‌های بازدارنده‌ای ارسال می‌کند؛ ضمن اینکه به رسانه‌ها فرصت تحقیق درباره ماهیت، پیامد و آثار قاچاق در فضای پرونده‌های واقعی را می‌دهد که این کار، فی‌نفسه علاقه مردم را بیشتر جلب خواهد کرد. ملزم کردن نهادهای دولتی به علنی کردن رسیدگی‌های خود و تا حد امکان حضور یک رسانه عمومی بی‌طرف برای گزارش و شرح آن به این امر کمک می‌کند.

از اقدامات دیگر، تولید و انتشار سند ملی مبارزه با قاچاق کالا و ارز برای عموم مردم و هم برای گروه‌های خاصی که در حوزه مقابله با قاچاق کالا تلاش می‌کنند، خواهد بود. در این رابطه ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، برنامه‌ها و اقداماتی را در

دستور کار خود قرار داده که عبارتند از:

۱. بسترسازی فرهنگی و تبلیغی به منظور نهادینه کردن وجوب و ضرورت مبارزه با پدیده قاچاق و مقابله با گسترش آن و تهیه برنامه‌های لازم برای توسعه و ارتقای فرهنگی و اقتصادی جامعه به منظور افزایش ارزش فرهنگی و تبلیغات مناسب و هوشمندانه و همه‌جانبه در مبارزه با قاچاق کالا در رسانه ملی و مطبوعات و انجام فعالیت‌های تبلیغی با استفاده از کارآمدترین مؤلفه‌های فرهنگی از طریق انتشار کتاب‌ها، مجله‌ها و جزوه‌ها و نشریات و تولید برنامه‌های رادیو و تلویزیونی زیرنویس، تیتراژ، انیمیشن، فیلم و سریال، گزارش مستند و ...) با استفاده از ظرفیت‌های نهادهای ارگان‌های فرهنگی، صدا و سیما، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و تعامل با عناصر مؤثر فرهنگی کشور و جهت‌دهی و استفاده مطلوب از ظرفیت‌ها و توانمندی آنان.

بنابراین، یکی از برنامه‌های اصلی در جهت پیشگیری اجتماعی از قاچاق کالا و ارز، آموزش عامه مردم درباره مصادیق عینی قاچاق و آگاهی از نتایج و خطرات زیان‌بار آن است. همچنین، آموزش تخصصی مأمورین در خصوص شیوه‌های مورد استفاده قاچاقچیان و کنترل فردی آنان نیز بسیار مؤثر خواهد بود. البته، در همین راستا، قانون‌گذار ضرورت این مسئله را متوجه و در ماده ۱۱ قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز به این مهم اشاره نموده که دستگاه‌های تبلیغی، فرهنگی، پژوهشی و آموزشی از جمله سازمان صداوسیما، سازمان تبلیغات اسلامی و وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد اسلامی، آموزش و پرورش، علوم تحقیقات و فناوری موظفاند برنامه‌های فرهنگی، آموزشی، تحقیقاتی و ترویجی را بر اساس سیاست‌های ابلاغی شورای عالی انقلاب فرهنگی و اولویت‌های ستاد باهدف افزایش کیفیت تولیدات داخلی، ارتقای فرهنگ عمومی برای گرایش به استفاده از کالای تولید داخلی و جلوگیری از مصرف کالای قاچاق، اجرا نمایند (رازینی، پیشین، ص ۱۷۹).

۴-۴) گزارش دهی مردمی

مقابله جدی با جرائم اقتصادی، مخصوصاً قاچاق کالا و ارز، ضرورت همکاری و هماهنگی تنگاتنگ شهروندان با نهادهای مبارزه کننده را می‌طلبد که این امر با ایجاد پل‌های ارتباطی و ارتقای تعاملات مردمی، امکان‌پذیر می‌شود و می‌توان آن را به‌عنوان

اقدامات توانا ساز در نظر گرفت؛ به این معنا که برای اعضای جامعه، توانایی و انگیزه مناسب در جهت پشتیبانی از اقدامات مقابله‌ای را ایجاد می‌کند، لذا، فراهم کردن فضایی جهت ارتقای سطح همکاری‌های مردمی و افزایش پشتیبانی اعضای جامعه مدنی از برنامه و اقدامات دستگاه‌ها و سازمان‌های مبارزه کننده در این زمینه بسیار الزامی است. ایجاد و برقراری سازوکارهای گزارش دهی و تضمین حمایت از اطلاع دهندگان فساد و جرائم اقتصادی گامی مؤثر در راستای ایجاد انگیزه در مردم و نهایتاً پیشگیری اجتماعی است. با ترویج فرهنگ گزارش دهی جرائم اقتصادی و قاچاق توسط مردم، می‌توان نسبت به حاکمیت فرهنگ مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی نیز امیدوار بود، همان‌طور که ماهیت پیچیده و فنی این‌گونه جرائم و پنهانی بودن ارتکاب آن، لزوم بهره‌گیری از گزارش‌ها مردمی را بیشتر آشکار می‌سازد. البته ضرورت حمایت از شهود و اطلاع دهندگان اجتناب‌ناپذیر است. جهت عملی کردن این راهکار، برقراری خطوط ارتباطی میان مطلعین از جرم و نهادهای مقابله با آن به لحاظ بالا بردن سطح انتظارات عمومی درباره رعایت معیارهای شغلی و حرفه‌ای و در نتیجه افزایش بهره‌وری در ارائه خدمات عمومی حائز اهمیت است (گل پرور، پیشین، ص ۱۳۲).

۴-۵) اصلاح و ترمیم نظام پرداخت حقوق کارکنان دولت

یکی دیگر از عللی که زمینه ارتکاب جرائم اقتصادی از جمله تبانی در قاچاق کالا و ارز توسط کارمندان را فراهم می‌سازد، دستمزد اندکی است که دریافت می‌کنند. کافی نبودن دستمزد کارمندان دولت، مشکلات بسیاری را در زندگی برای آن‌ها ایجاد می‌نماید و باعث می‌شود که برخی از کارمندان بالقوه مستعد ارتکاب مفاسد اقتصادی، برای حل مشکلات خود به این عمل متوسل شده و اقدام به قاچاق یا تبانی با قاچاقچیان نمایند، اگرچه برخی از افراد با حقوق بسیار مکفی هم‌دست به انجام خلاف خواهند زد، اما تعدادشان بسیار اندک خواهد بود. سنگاپور یکی از کشورهایی است که در مبارزه با فساد به موفقیت‌های چشم‌گیری دست‌یافته و تا حد زیادی توانسته است فساد اداری را کنترل نماید. کارشناسان امر، یکی از علل این موفقیت را حقوق بالایی می‌دانند که کارمندان این کشور دریافت می‌کنند. به‌طوری‌که وزرای این کشور بالاترین حقوق را در بین تمام کشورهای جهان دارند و سایر کارمندان نیز از سطح دستمزد بالایی برخوردار

می‌باشند. بنابراین، می‌توان گفت که حقوق و مزایای مناسب از چند جهت انگیزه کارمندان را برای ارتکاب فساد کاهش می‌دهد: اولاً هنگامی که درآمد کارمندان برای تأمین حداقل مایحتاج زندگی کافی باشد، نیاز وی به درآمدهای ناشی از فساد اداری کاهش می‌یابد. از سوی دیگر، هزینه فساد اداری رابطه مستقیمی با حقوق و مزایای کارمند دارد؛ بدین معنی که تفاوت درآمد کارمندان در بخش خصوصی و دولتی به نفع کارمندان بسیار زیاد است و کارمندان دولت از حقوق و مزایای دولتی خوبی برخوردارند که در صورت کشف فساد اداری و اخراج آنان، تمام رویاهای خود را بر بادرفته می‌بینند و در صورت عدم ارتکاب فساد اداری و ادامه کار دولتی به بسیاری از آرزوهای خود و حتی فرزندان‌شان خواهند رسید. طبیعی است که هر قدر حقوق و مزایای استخدام دولتی بیشتر باشد، هزینه ناشی از اخراج برای کارمند بیشتر خواهد بود و انگیزه او برای فساد کاهش خواهد یافت. در بند یک ماده هفت کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با مفاسد، از دولت‌های عضو خواسته شده است تا دستمزد مکفی به کارمندان خود پرداخت نمایند. در بند ۳ ماده ۳ برنامه ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد نیز به بهبود کیفیت زندگی کارمندان تأکید شده و بیانیه آروشای گمرک هم یکی از راهبردها و استراتژی‌های کنترل فساد در گمرک را پرداخت حقوق کافی به کارکنان آن برای تأمین سطح شایسته‌ای از زندگی اعلام کرده است.

نتیجه‌گیری

هرچند قاچاق کالا دارای آثار زیان‌بار زیادی است و برخلاف گمان برخی فاقد هرگونه مزیت نسبی است و برای درک و شناخت تأثیرات آن بر روند امنیت در محیط جامعه لازم است تمامی آن‌ها مورد تحلیل قرار گرفته و روابط متقابل آن‌ها را بررسی تا تهدیدات واقعی بر امنیت جامعه آشکار شود، لذا نتایج حاصله از بررسی برخی از آثار عمده قاچاق کالا و میزان اثر تخریبی آن‌ها بر ابعاد امنیت اجتماعی هم می‌تواند قابل بسط و گسترش جهت پاسخ به حل مسئله باشد.

مع الوصف، می‌توان اظهار داشت که استمرار و گسترش بیکاری به لحاظ قاچاق موجبات ناامنی را در بستر جامعه در تمامی سطوح فراهم می‌نماید، اما اکثریت بیکاران

برای بقاء خود و نرسیدن به پرتگاه سقوط، به کارهای کاذب و غیر مولد روی آورده‌اند و افرادی که با کار شرافتمندانه، قادر به تأمین حداقل هزینه‌های زندگی نیستند، دو شغلی و چند شغلی را پیشه کرده و هدف اصلی زیستن را به بوتله فراموشی سپرده است. البته خاطر نشان می‌شود اگر اتلاف منابع در اثر افزایش قاچاق و عدم تحقق برنامه‌های اقتصادی دولت، فقر در سطوح و ابعاد مختلف جامعه رسوخ پیدا کند، می‌تواند بنیان خانواده را مورد تعرض قرار داده و در نتیجه با هرج‌ومرج ایجاد شده در خانواده و به تبع آن در جامعه اجتماع را به سوی نابودی بکشد.

پدیده قاچاق به عنوان عارضه سیستم اقتصادی یک پدیده چندوجهی است که نخست با اختلال سیستم اقتصادی داخلی و بین‌المللی از جرائم دیگری نشأت می‌گیرد و علاوه بر جرائم متقارن، زمینه جرائم عدیده دیگری را نیز به وجود می‌آورد.

لازم به ذکر است که با توجه به مطالب گفته شده و تشریح پیشگیرانه اجتماعی از پدیده قاچاق کالا و ارز، در یک جمع‌بندی کلی می‌توان اقدامات متصور در این زمینه را به شرح ذیل فهرست کرد. اقداماتی که تاکنون یا انجام نگرفته یا به صورت بسیار ضعیف و نامناسب اجرا شده است؛ برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

در اولویت نخست باید اقدامات فرهنگی را برجسته کرده و ضمن ترویج عدم مصرف کالاهای قاچاق و آثار منفی آن بر سلامت مصرف کنندگان و همین‌طور آثار مخرب آن بر تولید داخلی از طریق برنامه‌های رسانه‌های گروهی اطلاع‌رسانی شود. ارتقای سطح فرهنگ جامعه از مهم‌ترین راه‌های پیشگیری اجتماعی است که باید در برنامه‌ریزی به صورتی صحیح و مناسب از آن‌ها بهره برد. همچنین، عرف حاکم بر هر جامعه نیز از جمله مهم‌ترین اجزای ارتقای فرهنگی محسوب می‌گردد که نباید هرگز نادیده گرفته شود؛ زیرا عرف و ارزش‌های حاکم بر جامعه انگیزه‌بخش بوده و ایجاد همدلی و هم‌سویی بیشتری می‌کند.

توجه به علایق مصرف کنندگان در تولید کالاهای داخلی و فراهم کردن زمینه‌هایی برای تولید تحت لیسانس کالاهایی که به صورت قاچاق وارد کشور می‌شوند و توجه به وضع معیشتی، فقر و بیکاری مناطق مرزنشین، کمک به ایجاد بازارچه‌های مرزی و سرمایه‌گذاری در بخش اقتصادی به‌ویژه در نواحی روستایی و کرانه‌ای و گسترش اشتغال در شهرهای مرزی کشور می‌تواند در از میان بردن و ریشه‌کن کردن پدیده

قاچاق در کشورمان مؤثر واقع گردد.

از دیگر اقدامات لازم در این زمینه، توسعه اخلاق و کدهای رفتاری است، چراکه دلیل عمده ارتکاب فساد در دستگاه‌های اداری، جهل و بی‌توجهی آنان به باورهای اخلاقی و ارزش‌های انسانی است. لذا برای افزایش آگاهی و توجه به این موضوع، تدوین اصول و قواعد رفتاری ضروری می‌نماید. در آخر باید به این نکته اشاره کرد که هر یک از قوای سه‌گانه خصوصاً قوه مجریه و مقننه می‌توانند با اقدامات کارشناسی شده و سنجیده در حیطه وظایف خود به موضوع پیشگیری اجتماعی از قاچاق کالا کمک نمایند؛ بدین منظور اگر قوانین ضروری و متناسب در این رابطه تصویب گردد و اگر دولت در بخش اقتصادی به اقداماتی دست زند که منجر به توسعه اقتصادی و رفاه نسبی افراد جامعه گردد و در بخش فرهنگی، موجبات رشد و ارتقای سطح اخلاقی و مذهبی شهروندان را فراهم آورد، به‌طورقطع و یقین، زشتی و قبح جرم قاچاق و مصرف کالاهای قاچاق خارجی در نظر عموم مردم و جامعه مهم جلوه خواهد کرد و مسلماً به دخالت فراگیر نظام کیفری نیازی نخواهد بود.

در خاتمه به نظر می‌رسد که حل مشکل قاچاق مستلزم آن است که ضمن بازنگری در قوانین و مقررات جاری، با رفع مشکلات و نابسامانی‌های موجود در صنعت و کشاورزی، به اصلاح نگرش نسبت به تولیدات داخلی و محصولات خارجی، تغییر فرهنگ و زمینه‌های ذهنی غلط به برتری‌های کالای خارجی پرداخته شود که این مهم جز با افزایش دانش و توانایی تولید کالاهای باکیفیت و همچنین ایجاد نظام تعرفه‌ای مناسب و نهایتاً، مبارزه قاطع و قانونمند مراجع رسیدگی‌کننده امکان‌پذیر نیست.

منابع

۱. ابریشمی، حمید، «بررسی واکنش متقارن اقتصاد زیرزمینی به تغییرات مالیات»، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۷۹، ۱۳۸۶
۲. احمدزاده، ابوالفضل، «پیشگیری از قاچاق کالا و ارز در نظام عدالت کیفری ایران (با تأکید بر قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز)»، تهران، انتشارات امید فرد، ۱۳۹۴.
۳. احمدی، عبدالله، «جرم قاچاق»، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۲.
۴. احمدی، علی‌محمد، «نقش الگوی مصرف در گسترش واردات قاچاق کالا در ایران»، مجله اقتصاد روز، شماره ۲۳، ۱۳۸۸.
۵. آژند، یعقوب، «تاریخ اقتصادی ایران»، تهران، انتشارات گسترده، ۱۳۶۲.
۶. آقازاده، علیرضا، «بررسی تحلیلی و کاربردی سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق کالا مطابق با آخرین اصلاحات قانونی»، تهران، نشر آریان، ۱۳۸۳.
۷. بهرامی، بهروز، «آسیب‌شناسی قاچاق کالا در ایران»، تهران، انتشارات فارابی، ۱۳۸۹.
۸. تقوی، مهدی، «تجارت بین‌الملل»، تهران، انتشارات پژوهشکده امور اقتصادی، ۱۳۸۰.
۹. جعفری، نادر علی، «اقتصاد مقاومتی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفت، ۱۳۹۱.
۱۰. جلیلی کام‌جو، سید پرویز، «چرا اقتصاد مقاومتی یک ضرر است؟»، تهران، انتشارات روان، ۱۳۹۱.
۱۱. حسینی، سید حسن، «علل گرایش به مصرف کالای خارجی قاچاق»، تهران، انتشارات رهاورد، ۱۳۸۸.
۱۲. خندان، عباس، «الگوی مصرف و سیاست حمایت از تولید داخلی»، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
۱۳. دلیرپور، پرویز، «بررسی ساختارها و قواعد حقوقی مبارزه با فساد در چند کشور آسیایی»، گزارش پژوهشی، ۱۳۸۶.
۱۴. دهخدا، علی‌اکبر، «لغت‌نامه»، جلد ۱۶، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

۱۵. رازینی، ابراهیم، «الگوی مصرف و تهاجم فرهنگی»، تهران، انتشارات چاپ پخش، ۱۳۸۹.
۱۶. ساسان، عبدالحسین، «آغاز الگوی مصرف از تولید»، ماهنامه اقتصاد خانواده، ۱۳۸۸، شماره ۲۸.
۱۷. سیف، الله مراد، «قاچاق کالا در ایران»، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷.
۱۸. شکیبایی، علیرضا، «مدل‌سازی اقتصاد زیرزمینی با روش منطق فازی»، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۶۲، ۱۳۸۲.
۱۹. شکیبایی، علیرضا، «برآورد سری زمانی قاچاق کالا در ایران با روش منطق فازی»، مجموعه مقالات همایش قاچاق کالا، تهران، انتشارات بازرگانی، ۱۳۸۰.
۲۰. صادقی، حسین، «نقش الگوی مصرف در اقتصاد تولید گرا»، مجله راهبرد یاس، شماره ۱۸، ۱۳۸۸.
۲۱. عرب مازار یزدی، علی، «نقش موانع تجاری در پیدایش و گسترش قاچاق کالا»، مجله اقتصادی معاونت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۸.
۲۲. عرب مازار یزدی، علی، «اقتصاد سیاه در ایران، یک رویکرد کلان اقتصادی»، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۰.
۲۳. عزتی، مرتضی، «اصلاح الگوی مصرف»، تهران، انتشارات خرمی، ۱۳۸۸.
۲۴. غفورنیا، امیر، «قاچاق کالا و اهمیت مبارزه با آن»، تهران، دفتر تحقیقات معاونت بازرسی و نظارت سازمان بازرگانی، ۱۳۸۳.
۲۵. فراهانی، محمد، «جامعه‌شناسی فساد و امنیت»، تهران، انتشارات پرسمان، ۱۳۸۴.
۲۶. فرجادی، غلامعلی، «بازار کار و بیکاری»، تهران، مؤسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی توسعه، ۱۳۸۹.
۲۷. فرهنگ، منوچهر، «اقتصاد معاصر»، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۰.
۲۸. فصیحی، حبیب‌الله، «کیفیت کالای قاچاق و بهداشت و سلامت اجتماع»، همایش راهبردهای نوین در پیشگیری از قاچاق کالا و ارز، شماره ۱۰، ۱۳۹۰.
۲۹. فیروزجائی، مختار، «قاچاق کالا و ارز»، چاپ اول، تهران، انتشارات قانون، ۱۳۸۴.
۳۰. قاسمی، بهروز، «آسیب‌شناسی قاچاق کالا در ایران»، تهران، انتشارات فارابی،

۱۳۸۴.

۳۱. گل پرور، حسن، «سیاست جنایی ایران در قبال جرائم قاچاق و جرائم گمرکی»، پایان‌نامه دوره دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۹.

۳۲. محبوب، افراسیاب، «پژوهشی اقتصادی»، جلد سوم، تهران، انتشارات مجلس، ۱۳۸۹.

۳۳. مصطفوی، سید محمدحسین، «پیامدهای الگوی مصرف نامناسب»، تهران، انتشارات ققنوس.

۳۴. منصوری، علی، «تأملی بر فرهنگ مصرف در ایران»، همایش راهبردی نوین در پیشگیری از قاچاق کالا و ارز، شماره ۱۲، ۱۳۹۰.

۳۵. مهرسازی، جلال، «قاچاق غده سرطانی»، بوشهر، انتشارات نسیم جنوب، ۱۳۹۲.

۳۶. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، «مباحثی در علوم جنایی»، ویراست پنجم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۷.

۳۷. نریمانی، میثم، «چارچوب اقتصاد مقاومتی»، همایش اقتصاد مقاومتی، شماره ۶۰، ۱۳۹۰.

۳۸. نوحی، امیررضا، «قواعد فقهی در آثار امام خمینی»، تهران، انتشارات آثار امام خمینی، ۱۳۸۴.

۳۹. نیاز پور، امیر حسن، «نقش مددکاری اجتماعی در پیشگیری از تکرار جرم»، پیشگیری از تکرار جرم و تکرار بزه دیدگی، مجموعه مقالات ارائه‌شده در نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم، سال دوم، شماره ۱۸، ۱۳۸۸.

۴۰. نیکو پور دیلمی، حسام، «تخمین حجم اقتصاد زیرزمینی در ایران و بررسی رابطه آن با برخی متغیرهای کلان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، ۱۳۸۱.

۴۱. همدمی، ابوالفضل، «علل و زمینه‌ها فساد مالی و راهبردهای مبارزه با آن»، چاپ دوم، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۷.

۴۲. یآوری، کاظم، «قاچاق کالای فرهنگی و برآورد آن در اقتصاد»، تهران، انتشارات کتاب راه، ۱۳۹۵.

۴۳. یزدان فام، محمود، «جهانی‌شدن امنیت پلیس، مجموعه مقالات تحول

کارکردهای پلیس در پرتو نظریه‌های امنیت خرد»، فصلنامه پژوهشکده مطالعات راهبردی، سال دوازدهم، شماره دوم، ۱۳۸۸.

ج: قوانین

- ۱) قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰.
- ۲) قانون انحصار دخانیات مصوب ۱۳۰۷ و ۱۳۱۰.
- ۳) قانون جلوگیری اجناس ممنوع‌الورود مصوب ۱۳۱۱.
- ۴) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۹۴.
- ۵) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵.
- ۶) قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴.
- ۷) لایحه قانونی راجع به جلوگیری از انجام اعمال حفاری‌های غیرمجاز و کاوش به قصد به دست آوردن اشیاء عتیقه و آثار تاریخی مصوب ۱۳۵۸.

Pathology Of Preventive Policies Against Smuggling Of Goods And Currency In The Framework Of The Amended Law On Combating Smuggling Of Goods And Currency, Enacted In 1401

Ahmadpour Ibrahim¹

Abstract

The phenomenon of goods smuggling in our country is important as an economic and social challenge, in addition to the adverse financial effects. Today, this phenomenon is considered as a serious threat to free trade and imposes a lot of costs on the economic body of the country. Smuggling of goods, on the one hand, reduces the government's customs and tax revenues, and on the other hand, it causes fruitless outflow of foreign currency, massive flight of capital, increase in unemployment, decrease in domestic industrial production, etc. After analyzing the current situation regarding the law against smuggling of goods and currency, the present study examines the possibility of possible capacities to prevent smuggling of goods and currency in the framework of the revised law approved in 1401. It also examines the achievements of this amendment law and evaluates the effectiveness of these changes in reducing the smuggling of goods and currency and provides effective suggestions to improve performance in the field of combating smuggling. Finally, this research is analytical-descriptive and with a critical approach in order to know the weaknesses and strengths of Iran's criminal policy regarding how to prevent and strengthen the current strengths in order to discover, prosecute and punish the perpetrators of these crimes.

Key words: smuggling, goods and currency, prevention, economy, government sanctions, customs law.

---

¹. Doctor of specialization, Assistant Professor of the Department of Law, Islamic Azad University of Rasht. Purebrahim.ahmad@yahoo.com